

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BURDUR İLİNDEKİ BAZI SÜT SIĞIRI İŞLETMELERİNDE
YEMLERDEKİ AFLATOKSİN B₁ VARLIĞININ SÜTE GEÇME
DURUMUNUN ARAŞTIRILMASI**

Veteriner Hekim Cem ÇETİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

VETERİNER HAYVAN BESLEME VE BESLENME HASTALIKLARI
ANABİLİM DALI

Danışman
Prof. Dr. Mustafa Numan OĞUZ

BURDUR-2019

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BURDUR İLİNDEKİ BAZI SÜT SIĞIRI İŞLETMELERİNDE
YEMLERDEKİ AFLATOKSİN B₁ VARLIĞININ SÜTE GEÇME
DURUMUNUN ARAŞTIRILMASI**

Veteriner Hekim Cem ÇETİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**VETERİNER HAYVAN BESLEME VE BESLENME HASTALIKLARI
ANABİLİM DALI**

**Danışman
Prof. Dr. Mustafa Numan OĞUZ**

Bu Araştırma Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri
Koordinatörlüğü tarafından 0317-YL-16 proje numarası ile desteklenmiştir.

BURDUR-2019

KABUL ve ONAY

SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Cem ÇETİN tarafından Prof. Dr. Mustafa Numan OĞUZ yönetiminde hazırlanan Burdur İlindeki Bazı Süt Sığırcı İşletmelerinde Yemlerdeki Aflatoksin B1 Varlığının Süte Geçme Durumunun Araştırılması başlıklı tez çalışması jüri üyeleri olarak tarafımızdan okunmuş; kapsamı ve niteliği açısından Hayvan Besleme ve Beslenme Hastalıkları Anabilim Dalında *Yüksek Lisans Tezi* olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi

11/07/2019

Prof. Dr. Fatma KARAKAŞ OĞUZ
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Başkan

Prof. Dr. Mustafa Numan OĞUZ
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Jüri

Doç. Dr. İbrahim Sadi ÇETİNGÜL
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Jüri

ONAY

Bu tez, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu **23/08/2019** Tarih ve **35** sayılı kararı ile kabul /red edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa Doğa TEMİZSOYLU
Müdür
Sağlık Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim süresince benden yardımlarını ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. M. Numan OĞUZ' a, Anabilim Dalı Başkanımız Prof. Dr. Fatma KARAKAŞ OĞUZ' a, Dr. Öğr. Üyesi Kadir Emre BUĞDAYCI' ya, Dr. Öğr. Üyesi Hıdır GÜMÜŐ' e, Ak Gıda San. ve Tic. A.Ő.'nin Burdur Müdürü Veteriner Hekim Ömer Faruk GÜNDÜZALP ve ekibine, eşim Dr. Öğr. Üyesi Bilgün ÇETİN' e ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

ETİK BEYAN

Burdur İlindeki Bazı Süt Sığırı İşletmelerinde Yemlerdeki Aflatoksin B₁ Varlığının Süte Geçme Durumunun Araştırılması başlıklı tez çalışmamdaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. M. Numan OĞUZ danışmanlığında Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna göre yazıldığımı beyan ederim.

Cem ÇETİN
25.06.2019

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK SAYFASI	<i>i</i>
KABUL VE ONAY SAYFASI	<i>ii</i>
TEŞEKKÜR	<i>iii</i>
BEYAN SAYFASI	<i>iv</i>
İÇİNDEKİLER	<i>v</i>
ŞEKİLLER	<i>vii</i>
TABLolar	<i>viii</i>
SİMGELER ve KISALTMALAR	<i>ix</i>
TÜRKÇE ÖZET	<i>x</i>
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT)	<i>xi</i>
1. GİRİŞ	1
1.1. Genel Bilgiler	2
1.1.1. Mantarlar	2
1.1.2. Mikotoksinler	4
1.1.3. Mikotoksinlerin Yaygınlığı	5
1.1.4. Mikotoksikozlar	6
1.1.5. Aflatoksinler	8
1.1.5.1. Genel Özellikleri	8
1.1.5.2. Aflatoksin Sentezi	9
1.1.5.3. Aflatoksin Çeşitleri	10
1.1.5.4. Aflatoksin Etki Şekli	12
1.1.5.5. Atılım	14
1.1.5.6. Aflatoksikozis	15
1.1.5.7. Aflatoksin M ₁ Oluşumu ve Yemden Süte Toksin Geçişini Etkileyen Faktörler	17
1.1.5.8. Aflatoksin Sınır Değerleri	18
2. GEREÇ ve YÖNTEM	22
2.1. Gereç	22
2.1.1. İşletmelerin Seçimi	22
2.1.2. Yem ve Süt Gereci	22
2.1.3. Yem Analizi İçin Kullanılan Malzemeler	23
2.1.4. Süt Analizi İçin Kullanılan Malzemeler	23
2.2. Yöntem	24
2.2.1. HPLC ile Yemde Aflatoksin (B ₁ , B ₂ , G ₁ , G ₂) Analizi	24
2.2.2. HPLC ile Sütte Aflatoksin M ₁ Analizi	24
2.2.3. Kalibrasyon	24
3. BULGULAR	26
4. TARTIŞMA	36
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	42

KAYNAKLAR
ÖZGEÇMİŞ

43
49

ŞEKİLLER

Şekil 1.1.	2015 yılında dünyadaki mikotoksin durumu	6
Şekil 1.2.	Mikotoksinlerin insan ve hayvanlara geçiş yolları	8
Şekil 1.3.	AFB ₁ 'in doğal sentez mekanizması	10
Şekil 1.4.	Bazı aflatoksinlerin kimyasal yapıları	11
Şekil 1.5.	Aflatoksinlerin olası biyotransformasyonu	13
Şekil 2.1.	M ₁ standart kromatogramı	24
Şekil 2.2.	M ₁ numune kromatogramı	25
Şekil 2.3.	G ₁ , G ₂ , B ₁ , B ₂ standart kromatogramı	25
Şekil 2.4.	G ₁ , G ₂ , B ₁ , B ₂ numune kromatogramı	25
Şekil 4.1.	Burdur ili yıllık ortalama maksimum hava sıcaklığı dağılışı haritası	36

TABLULAR

Tablo 1.1.	Bazı mantar türlerinin gelişimleri için sıcaklık (°C) değerleri	3
Tablo 1.2.	Bazı mikotoksinler ve bunları salgılayan mantar türleri	4
Tablo 1.3.	Mikotoksinler ve toksik etkileri	5
Tablo 1.4.	Hayvanlarda mikotoksikozis şekilleri ve etkileri	7
Tablo 1.5.	Mikotoksin oluşumunu etkileyen faktörler	9
Tablo 1.6.	Aflatoksinlerin karaciğer üzerindeki etkileri	14
Tablo 1.7.	Yemlerde istenmeyen maddelerin kabul edilebilir en çok miktarları	19
Tablo 1.8.	Türkiye’de gıdalar için belirlenmiş aflatoksin limitleri	20
Tablo 1.9.	Çeşitli Avrupa Ülkeleri ve ABD için gıdalardaki maksimum aflatoksin M ₁ limitleri	21
Tablo 3.1.	İşletmelerin kullanılan yemlerdeki aflatoksin B ₁ , B ₂ , G ₁ , G ₂ (µg/kg) miktarları	27
Tablo 3.2.	Süt örneklerindeki aflatoksin M ₁ miktarı, yağ, toplam kuru madde ve protein oranları	30
Tablo 3.3.	Süt örneklerindeki aflatoksin M ₁ miktarları, yağ, toplam kuru madde ve protein oranları	31
Tablo 3.4.	İşletmedeki rasyonda kullanılan yemlerdeki aflatoksin B ₁ , B ₂ , G ₁ , G ₂ (µg/kg) miktarları, yem tüketimi, total AFB ₁ Miktarları	32
Tablo 3.5.	İşletmedeki total aflatoksin B ₁ alımı, sütteki aflatoksin M ₁ miktarları, günlük süt verimi ve geçiş oranları	35

SİMGELER ve KISALTMALAR

°C	Santigrat Derece
AFB₁	Aflatoksin B ₁
AFB₂	Aflatoksin B ₂
AFB_{2a}	Aflatoksin B _{2a}
AFG₁	Aflatoksin G ₁
AFG₂	Aflatoksin G ₂
AFG_{2a}	Aflatoksin G _{2a}
AFLA	Aflatoksin
AFM₁	Aflatoksin M ₁
AFM₂	Aflatoksin M ₂
AFP₁	Aflatoksin P ₁
AFQ₁	Aflatoksin Q ₁
CO₂	Karbondioksit
DNA	Deoksiribo Nükleik asit
DON	Dioksinivalenol
ELISA	Enzyme Linked Immuno Sorbent Assay
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
FUM	Fumonisin
HPLC	Yüksek Basınçlı Sıvı Kromatografisi
IARC	Uluslar arası Kanser Araştırmaları Merkezi
kg	Kilogram
km	Kilometre
L	Litre
LD50	Latel Doz Elli
LDL	Düşük Yoğunluklu Lipoprotein
mg	Miligram
ng	Nanogram
O₂	Oksijen
OTA	Okratoksin A
ppb	Parts per bilion (milyarda bir)
ppm	Parts per milion (milyonda bir)
ppt	Parts per thousand (binde bir) ya da parts per trilion (trilyonda bir)
RNA	Ribo Nükleik Asit
TGK	Türk Gıda Kodeksi
TLC	Thin Layer Chromatography
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UV	Ultraviyole
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
ZEN	Zearalenon
µg	Mikrogram
v/v	Hacimce Yüzde
µL	Mikrolitre
PBS	Fosfat tamponlu tuz çözeltisi
λ_{ex}	Uyarma Dalgaboyu

ÖZET

Burdur İlindeki Bazı Süt Sığırı İşletmelerinde Yemlerdeki Aflatoksin B₁ Varlığının Süte Geçme Durumunun Araştırılması

Bu çalışmanın amacı, Burdur ilinde faaliyet gösteren 20 süt sığırı işletmesinde üretilen sütteki aflatoksin M₁'in hangi yem hammaddelerinden kaynaklandığını, bu yemi tüketen hayvanların sütlerindeki aflatoksin M₁ seviyelerinin saptanmasını ve yem ile süt arasındaki aflatoksin ilişkisini ve toksikasyon risklerini incelemektir. Tüm işletmelerin rasyonlarında kullandıkları yem çeşitlerinden ve süt tanklarından numuneler alınmıştır. Yapılan analizlerde yem numunelerinin %68,23'ünde aflatoksin rastlanmıştır. İşletmelerin kullandığı rasyonları oluşturan hammaddelerde tek tek aflatoksin analizi yapılmış, ölçülen aflatoksin B₁ değerleri ile günlük yem tüketimleri çarpılarak ve elde edilen değerler toplanarak günlük total aflatoksin B₁ alımı hesaplanmıştır. Yemle alınan total aflatoksin B₁ miktarı hayvan başına en düşük 0,108 µg/gün, en yüksek 22,6921 µg/gün olarak tespit edilmiştir. İşletmelerden alınan 20 süt numunesinin 13 tanesinde (%65) aflatoksin M₁ tespit edilmiştir. Süt örneklerindeki aflatoksin M₁ miktarı en düşük 0,0164 ng/l, en yüksek 0,1772 ng/l olarak tespit edilmiştir. Sütlerde ölçülen aflatoksin M₁ değerleriyle günlük süt verimleri çarpılarak total aflatoksin M₁ atılımı bulunmuştur. Süt örneklerindeki total aflatoksin M₁ miktarı en düşük 0,286 ng/gün, en yüksek 3,7212 ng/gün olarak tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda yemlerdeki aflatoksin B₁' in en düşük %0,013, en yüksek %0,7 oranlarında sütle atıldığı gözlemlenmiştir. Geçiş miktarını azaltmak için yem hammaddelerinde aflatoksin oluşumunun düşürülmesi ve sütteki aflatoksin M₁ miktarının azaltılmasında toksin bağlayıcının kullanılabilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aflatoksin, Kaba yem, Konsantre yem, İnek sütü

ABSTRACT

The Investigation Of The Conditions Of Aflatoxin B₁ Of The Feeds Through Transfer Into Milk In Some Dairy Farms In The Province Of Burdur

The aim of this study is to determine aflatoxin M₁ from which feed raw materials used in 20 dairy cows operating in Burdur province, to detect levels of aflatoxin M₁ in the milk of animals consuming these feeds and to examine the relationship between feed and milk. It also examines the risks of toxicity. Samples were taken from feed types and milk tanks used by all enterprises in their rations. As a result of analysis, aflatoxin was found in 68,23% of the feed samples. The aflatoxin analysis was performed for the raw materials forming the rations used by the enterprises and the total aflatoxin B₁ intake was calculated by multiplying the daily feed consumption with the measured aflatoxin B₁ values and collecting the obtained values. Feed samples taken from enterprises the minimum amount of aflatoxin B₁ was detected to be 0,108 µg /day and the maximum 22,6921 µg/day. Aflatoxin M₁ was detected in 13 (65%) of 20 milk samples taken from the enterprises. Besides, the amount of aflatoxin M₁ was found to be the minimum 0.0164 ng/l and the maximum was 0,1772 ng/l in milk samples. Total aflatoxin M₁ excretion was found by multiplying the daily milk yields with aflatoxin M₁ values measured in milk. The amount of total aflatoxin M₁ was found to be the minimum 0,286 ng/day and the maximum was 3,7212 ng/day in milk samples. As a result of this study, it was determined that aflatoxin B₁ in the fodder passes at the minimum 0,04% and the maximum at 0,7% in aflatoxin M₁. In order to reduce the amount of transition, it was recommended that decrease the formation of aflatoxin in storage of feed raw materials and toxin binder could be used to reduce the amount of aflatoxin M₁ in milk.

Keywords: Aflatoxin, Roughage, Concentrates, Cow milk

1. GİRİŞ

Gelişen ve değişen dünyada insanoğlunun geçmişten günümüze önemli ve değişmez sorunlarının başında güvenilir ve yeterli gıdaya erişim gelmektedir. İnsan sağlığı, gıda güvenilirliği ve sürdürülebilir gıda güvenliği ancak hayvan sağlığının güvence altına alındığı bir ortamda temin edilebilir. Sağlıklı hayvansal gıdaların üretilebilmesi için hayvanların yeterli, sağlıklı ve dengeli beslenmesi gerekmektedir.

Hayvanların sağlıklı beslenmesinde yemler oldukça önemli yer tutmaktadır. Besin değeri fazla olan yemler zararlı mikroorganizmaların üreyebilmeleri için elverişlidir. Bu durum yemlerin kısa sürede bozulmasına neden olabilir.

Mikotoksinler, yem ve gıda maddelerinde mevcut olan çeşitli patolojik mantar türleri tarafından sentezlenen metabolizma ürünleri olup bunları tüketen hayvan ve insanlarda latent, akut, subakut veya kronik karakterde toksikasyonlara neden olan toksik maddelerdir (Aydın, 2007).

Mikotoksin oluşturan mantarlar yeryüzünün her tarafında yaygın şekilde bulunurlar. Gerek sahada gerekse hasat, depolama, taşıma ve hazırlama sırasında şartlar mantarların gelişmesine uygun olduğu durumda, tarım ürünleriyle bunlardan hazırlanan yem ve besinler mantarların istilasına maruz kalarak mikotoksinlerle kolayca kirlenebilirler. Bu kirlenmelerin neticesinde hayvanlarda oluşan mikotoksikozis özellikle farkına varılmadan uzun süre seyredebilir. Bu yüzden gerek hayvan sağlığı ve ekonomik işletmecilik yönünden gerekse de kalıntıları vasıtasıyla doğuracakları toplum sağlığı riski bakımından mikotoksinler günümüzde en çok ilgi doğuran konulardan birini oluştururlar (Kaya, 1989).

Ülkemizde ve yurtdışında yemdeki aflatoksinin süte geçişiyle ilgili çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların çoğunun tek çiftlikte veya belirlenmiş hayvanlarda yapılmış, hayvanların yemlerine katılmış belirli bir doz aflatoksini aldığı, kontrollü denemeler şeklinde olduğu görülmektedir. Diğer bazı çalışmalarsa sahada ayrı ayrı yemlerde veya sütlerde aflatoksin varlığına yönelik tespit çalışmalarıdır.

Çalışmamız, çok sayıdaki bağımsız çiftlikte, yetiştirici şartlarında beslenen hayvanlarda, yetiştiricinin kendi ürettiği veya temin ettiği yemlerin yedirildiği ve bu sayede üretilen sütlerin aflatoksin yönünden incelendiği bir çalışma olması açısından özgündür.

Bu çalışma, Burdur ilindeki bazı süt sığırı işletmelerindeki süt sığırlarının tükettikleri kaba yem, konsantre yem ve karma yemlerde bulunan AFB₁'in hangi yem materyalinde bulunduğu ve bu yemlerle beslenen ineklerin sütlerinde AFM₁ varlığını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

1.1. Genel Bilgiler

1.1.1. Mantarlar

Mantarlar, taksonomide Mycobiota (funguslar alemi) içerisinde Zygomycota, ascomycota, Deuteromycota ve Basidiomycota bölümleri altında yer almaktadır (Tunail, 2000). Mantarlar ökoryotik organizmalar olup birçok doğal habitatı işgal etmektedir (Knogge, 1996). Üremeleri sporları aracılığı ile gerçekleşmektedir. Uygun şartların bulunduğu ortamlarda mantar sporları hızla gelişebileceği gibi uygun olmayan şartlarda ise yıllarca uygun şartları beklerler. Bir mantar sporundan gelişebilecek üreme trilyonlar seviyesinde ifade edilir (Şanlı, 2002).

Mantarların toksin oluşturabilmesi için genetik karakter yanı sıra bazı şartların da oluşması gerekmektedir (Arda ve ark., 1997). Mantar gelişimini etkileyen başlıca faktörler; ürünün özellikleri ve hasar durumu, rutubet miktarı, ortamın sıcaklığı ve havalandırma gibi parametrelerdir (Şanlı, 2002).

Mantarların üreyebilmesi için önemli çevresel koşulların başında rutubet gelmektedir. Rölatif rutubetin %50-60'ın üzerinde bulunması üreme için optimum koşuldur (Aydın, 2007).

Uygun üreme sıcaklığı mantarların türüne göre değişiklik göstermekle birlikte 0-60°C arasında üreme yeteneklerine sahip oldukları bilinmektedir. Bununla birlikte genel olarak 15°C'nin üzerindeki sıcaklıklar uygun üreme sıcaklığı olarak kabul edilir (Aydın, 2007). Bazı mantar türlerinin gelişimleri için sıcaklık (°C) değerleri Tablo 1.1'de gösterilmektedir.

Tablo 1.1. Bazı mantar türlerinin gelişimleri için sıcaklık (°C) değerleri (Anonim, 2016).

Mantar Türü	En Düşük Sıcaklık	Uygun Sıcaklık	Tolere edilebilen En Yüksek Sıcaklık
<i>Aspergillus flavus</i>	10-12	25-35	42-43
<i>Aspergillus parasiticus</i>	10-12	32-35	42-43
<i>Aspergillus ochraceus</i>	8	24-37	37
<i>Penicillium verrucosum</i>	0	20	31-35
<i>Fusarium culmorum</i>	0-10	20-25	31-35
<i>Fusarium tricinctum</i>	5-10	20-25	35
<i>Fusarium graminearum</i>	-	24-26	-
<i>Fusarium proliferatum</i>	4	30	37

Mantarların pH 1,5-8,5 arasında gelişebildikleri bilinmektedir (Tunail, 2000). Düşük pH durumunda fungal aktivite olumsuz etkilenir (Şanlı, 2002).

Mantarlar aerob organizmalardır. Ortamdaki karbondioksit (CO₂) yoğunluğunun %10'un üzerine çıkması durumunda mantar florası hızla inhibisyona uğrar (Şanlı, 2002). Oksijen (O₂) yokluğunda ise alkoloik fermantasyon yaparak gelişmelerini sürdürebilirler (Tunail, 2000).

Mantarların gelişiminde ve üremesinde gıda maddelerinin çeşidi ve fiziksel durumu etkilidir (Şanlı, 2002). Sıvı gıdalar anaerob ortamın hızlı bir şekilde oluşmasına ve fermantasyonun hızlıca gelişmesine uygundur. Bu sebeple mantarlar daha katı ve oksijen geçişi olan gıdaları tercih etmektedirler (Pitt, 2000). Özellikle kolay sindirilebilir karbonhidrat ve yağ içeriğince zengin olan tarımsal ürünler ve gıda maddelerinin hızla küflenerek bozulduğu bir gerçektir. Belirtilen nedenlerle yem hammaddesi olarak kullanılan ayçiçeği ve pamuk tohumu küspeleri, soya fasulyesi, mısır çeşitleri kolaylıkla küflenerek kirlenebilmektedir (Şanlı, 2002).

1.1.2. Mikotoksinler

Mikotoksinler, yem ve gıda maddelerinde fungus türleri tarafından sentezlenen metabolizma ürünleri olup, bunları tüketen hayvan ve insanlarda latent, akut, subakut veya kronik karakterde mikotoksikozis olgularına neden olan toksik maddelerdir (Aydın, 2007; Tiryaki ve ark., 2011).

Mikotoksin terimi Yunanca "mykes" ve Latince "toxicum" kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Günümüzde 110.000'i aşkın mantar türü izole ve identifiye edilip karakterleri saptanmış olmakla beraber, içlerinden 350 civarında türün mikotoksin oluşturduğu ve bunlardan da 20'den fazlasının insanlar ve hayvanlar için yüksek toksiteye sahip olduğu tespit edilmiştir (Arda ve ark., 1997; Tunail, 2000; Şanlı, 2002). Bir mantar türü tarafından farklı mikotoksinler üretilmediği gibi, farklı mantar aileleri tarafından bir mikotoksinde üretilmektedir (Şener ve Yıldırım, 2000; Şanlı, 2002). Bazı mikotoksinler ve bunları salgılayan mantar türleri Tablo 1.2'de gösterilmektedir.

Tablo 1.2. Bazı mikotoksinler ve bunları salgılayan mantar türleri (D'Mello ve Macdonald, 1997)

Mantar Türleri	Mikotoksinler
<i>Aspergillus flavus</i> ve <i>Aspergillus parasticus</i>	Aflatoksin
<i>Penicillium viridicatum</i> ve <i>Penicillium cyclopium</i>	Okratoksin A
<i>Fusarium culmorum</i> , <i>Fusarium graminearum</i> 'un ve <i>Fusarium sporotrichioides</i>	Deoksinivalenol
<i>Fusarium sporotrichioides</i> ve <i>Fusarium poae</i>	T-2 toksin
<i>Fusarium sporotrichioides</i> , <i>Fusarium graminearum</i> 'un ve <i>Fusarium poae</i>	Diasetoksissirpenol
<i>Fusarium culmorum</i> , <i>Fusarium graminearum</i> ve <i>Fusarium sporotrichioides</i>	Zearalenone
<i>Fusarium proliferatum</i> , <i>Fusarium verticillioides</i>	Fumonisin
<i>Acremonium coenophialum</i>	Ergopeptine alkaloidler

Mikotoksinler, vücutta affinite gösterdikleri organlara ve bu organlarda gösterdikleri etkilere göre sınıflandırılır (Arda ve ark., 1997). Mikotoksinlerin toksik etkilerine göre sınıflandırılması Tablo 1.3'de gösterilmiştir.

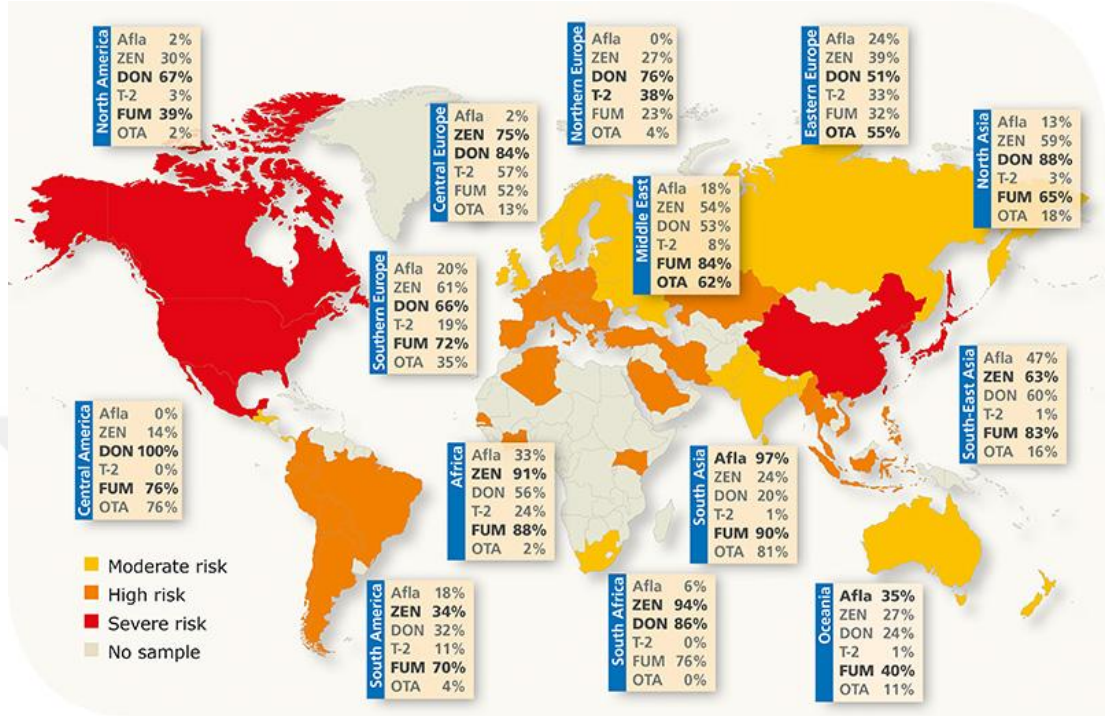
Tablo 1.3. Mikotoksinler ve toksik etkileri (Arda ve ark., 1997; Aydın, 2007).

Toksik Etki	Mikotoksin
Karsinojen Etkili Mikotoksinler	Aflatoksin, Okratoksin, Sterigmatosistin, Fumonisin, Luteoskirin, Patulin, Streptozotosin, Elaiomycin
Hepatotoksik Etkili Mikotoksinler	Aflatoksin, Sterigmatosistin, Sitrinin, Sporidesmin, Okratoksin, Rubratoksin, Luteoskirin, Sikloklorotin, Rubratoksin
Nefrotoksik Etkili Mikotoksinler	Okratoksin, Sitrinin
Dermatotoksik Etkili Mikotoksinler	Stakibotritoksin, Trikotesenler, Verrucarın, Furanokumarin
Solunum Sistemi Toksinleri	Stakibotritoksin
Hemapoletik Sistem Toksinleri	Trikotesenler
İmmunotoksik Etkili Mikotoksinler	Aflatoksin, Okratoksin, Trikotesenler, Fusarium Toksinleri
Nörotoksik Etkili Mikotoksinler	Ergot Alkoloidleri, Fumonisin, Sitreoviridin, Penitrem
Tremorjenik Etkili Mikotoksinler	Trikotesen
Östrojenik Etkili Mikotoksinler	Zearalenon
Kardiyotoksik Etkili Mikotoksinler	Sitreoviridin, Penisilik Asit
Alimenter Kanala Etkili Mikotoksinler	Trikotesenler, Stakibotritoksin
Diyabetojenik Etkili Mikotoksinler	Terrik Asit
Teratojenik Etkili Mikotoksinler	Aflatoksin, Okratoksin, Sitokalsin

1.1.3. Mikotoksin Yaygınlığı

Mantarlar insan ve hayvan sağlığını tehdit ettiği gibi tarımsal ürünlerde tahribatları azımsanmayacak düzeydedir. Mantarların vermiş oldukları ekonomik zararlar, yem hammaddelerinde kayıplar dikkatte alındığında oldukça önemli düzeydedir. Yıllık üretim düzeyinde; yağlı tohumlarda %12, yer fıstığında %4,2, mısırdan %3, soya fasulyesinde %3'lük besin değerlerinde kayıplara neden olmaktadır (Tunail, 2000). Dünya çapında 2011 yılında yapılan bir araştırmada; 4.327 örnek üzerinden aflatoksin, zearalenon, deoksinivalenol, okratoksin A ve fumonisin yönünden incelenmiştir. Araştırma neticesinde aflatoksin %63,99 (2.769 pozitif) ve okratoksin bakımından %27, zearalenonda %40, fumonisinde %51 ve deoksinivalenolde %59 düzeylerinde tespit edilmiştir (Anonim, 2011). Aynı araştırma şirketinin 2015 yılında 75 ülkede yapmış olduğu aflatoksin (Afla), zearalenon (ZEN), dioksinivalenol (DON), T-2 toksin, fumonisin (FUM) ve

okratoksin A (OTA) yönünden 8.271 analiz yapmış. Mikotoksin survey çalışmasının sonucu Şekil 1.1'de verilmiştir (Anonim, 2015).

Şekil 1.1. 2015 yılında dünyadaki mikotoksin durumu (Anonim, 2015).

Ülkemiz küresel ısınmanın etkisi ile subtropikal iklim kuşağının içine girmesi öngörülmektedir. Bu durum çerçevesince 2100 yılına kadar küresel sıcaklığın 4,8 °C artabileceği Hükümetlerarası İklim Değişikliği Panel'inde rapor edilmiştir (Anonim, 2007). Küresel sıcaklığın yükselmesi ile bitki patojenlerinde kutuplara doğru 2,7 km/yıl hızında taşınma olması beklenmektedir. Yayılım mikotoksin profilini de değiştireceği öngörülmektedir (Wu ve ark., 2011).

1.1.4. Mikotoksikozlar

Hayvanlarda funguslar tarafından oluşturulan direk etkiye 'Mikozis', fungusların toksinleri aracılığı ile oluşturdukları etkiye 'Mikotoksikozis' denir. Fungusların metabolitlerinin tüketilmesi sonucunda oluşan etkisi; mikotoksinin tipi, miktarı, ne kadar süredir tüketildiği, hayvanın yaşı, sağlığının durumu, ne sıklıkla

beslendiği gibi etmenlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Arda ve ark., 1997; Basmacıoğlu ve Ergül, 2003).

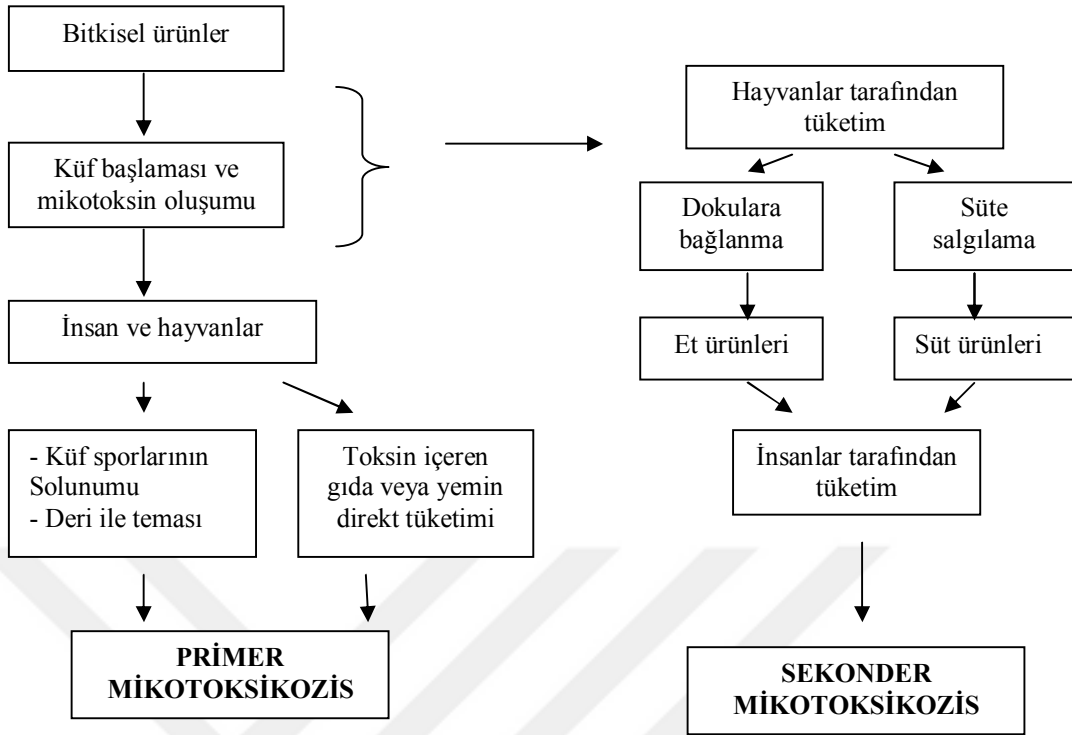
Mikotoksinlere maruz kalma genellikle gastrointestinal sistem üzerinden şekillenmektedir. İnhalasyon yoluyla toksin alımı çok nadirdir (Arda ve ark., 1997). Mikotoksikozis olgusu sporadik seyretmekte olup, enfeksiyöz ve bulaşıcı karakterde değildir (Şanlı, 2002). Ruminantlar, toksikasyonlara karşı tek tırnaklılara göre daha dayanıklıdır (Zain, 2011). Bu dayanıklılık rumende bulunan mikroorganizmaların mikotoksinleri yıkımlamasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu direnç tüm mikotoksinler için üst seviyede değildir. Direnç toksinin türüne bağlı olduğu gibi hayvanın beslenme ritminin değişmesi yada yüksek verimli hayvanların yoğun beslenmesi gibi durumlarda düşmektedir (Kiesling ve ark., 1984; Fink-Gremmels, 2008a; Fink-Gremmels 2008b).

Mikotoksin alımına bağlı hayvanlarda klinik seyir Tablo 1.4'de gösterilmektedir.

Tablo1.4. Hayvanlarda mikotoksikozis şekilleri ve etkileri (Aydın, 2007).

Akut Primer Mikotoksikozis	Kronik Primer Mikotoksikozis	Sekonder Mikotoksin Bozuklukları
• Hepatitis • Hemoraji • Nefritis • Ağız ve barsak epitelinde nekroz • Ölüm	• Büyüme hızında yavaşlama • Reprodüktif etkinlikte azalma • Et, süt ve yumurta veriminde azalma	• İmmunogenezis ve doğal direnç mekanizması bozukluğu • İnfeksiyonlara karşı duyarlılık • Hücrel immun yanıt sisteminin baskılanması • Fagositoz ve komplement aktivitesinin baskılanması • Teratojenik etki

Mikotoksinlerle kirlenmiş gıdaları tüketen insan ve hayvanlarda mikotoksikozis olgunun nasıl meydana geldiği Şekil 1.2'de gösterilmiştir.

Şekil 1.2. Mikotoksinlerin insan ve hayvanlara geçiş yolları (Özer, 2008).

1.1.5. Aflatoksinler

1.1.5.1. Genel Özellikleri

İngiltere'de 1960 yılında sebebi bilinmeyen bir hastalıktan 100.000'den fazla hindinin ölümüne neden olmuştur. Bu hastalığa "Turkey X Disease" ismi verilerek nedenleri araştırılmıştır. Rasyonun değiştirilmesi ile ölümlerin azalması sonucunda hastalığın yem kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Brezilya kökenli küflü yer fıstığı küspesinden *Aspergillus flavus* izole edilmiş ve onun metaboliti olan difurankumarin'in ölümlere neden olduğu gösterilmiştir. *Aspergillus flavus* kaynaklı olduğu için toksine aflatoksin adı verilmiştir (Tunail, 2000; Weidenbörner, 2001).

Aflatoksin üretebilen fungusların sayısı fazla değildir. *Aspergillus* ailesine üye olan *A. flavus*, *A. parasiticus* ve kısmen de *A. nominus* ile bazı *Penicilium* ve *Rhizopus* türleridir. *A. flavus* yalnızca AFB üretirken diğer türler hem AFB hem de AFG üretirler (Henry ve ark., 2001; Şener ve Yıldırım, 2000).

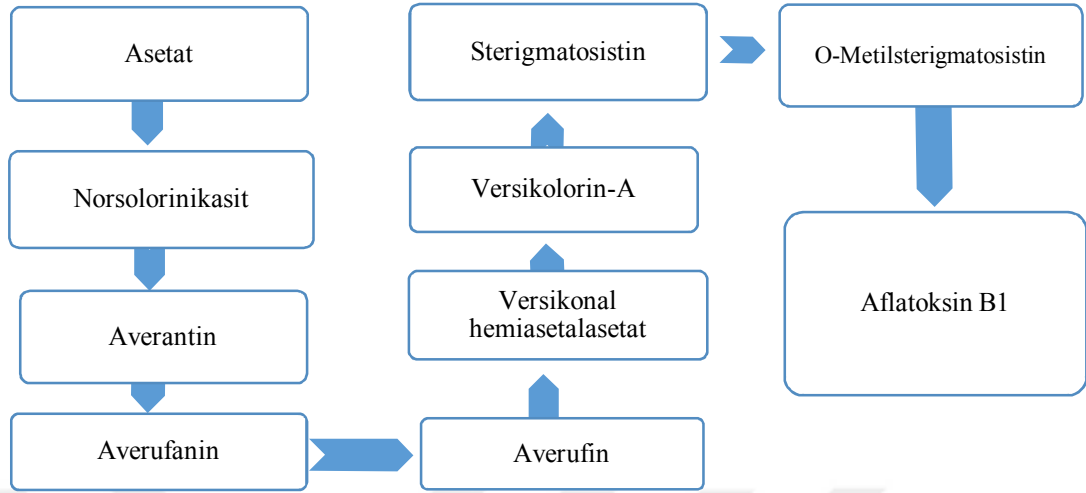
Aspergillus türleri dünya geneline yayılmıştır ve tüm iklim koşullarında rahatlıkla çoğalabilmektedir. Ortam sıcaklığının 24-25 °C, %9-14 arası veya daha yüksek oranlarda rutubet içeren tarımsal ürün ve gıda maddelerinde 72-96 saat gibi kısa zamanda bile yoğun bir küflenme meydana gelebilir (Şanlı, 2002). Mikotoksin oluşumunu etkileyen faktörler Tablo 1.5'de gösterilmiştir (Kielstein, 1993). Riskli yemler olarak mısır, pamuk tohumu küspesi, ayçiçeği küspesi, soya fasulyesi unu, yağlı tohumlar, balık unu, et kemik unu ve bunları ihtiva eden karma yemleri sayılabilir. Aflatoksin ile kirlenme (tarladan-depoya) herhangi bir zamanda gerçekleşebilir (Şanlı, 2002).

Tablo 1.5. Mikotoksin oluşumunu etkileyen faktörler (Kielstein, 1993).

Fiziksel faktörler	Kimyasal faktörler	Biyolojik faktörler
Nemlilik	CO ₂	Fungal enfeksiyon, inokulum miktarı
Substrat nemliliği	O ₂	Bitki çeşidi, bitki dayanıklılığı
Kuruma hızı	Substratın yapısı	Bitki stresi, bitkinin hastalıkları
Yeniden nemlenme	Substrata yapılan kimyasal uygulamalar	Fungusların genetik farklılığı
Nispi hava nemi	Kimyasal işlemler (gübreleme, ilaçlama)	Mikroorganizmalar arasındaki ilişki
Sıcaklık	Zararlıların faaliyeti	
Mekanik zararlanma	Fungal izolat farklılıkları	
Zaman		
Hububatın karıştırılması		

1.1.5.2. Aflatoksin Sentezi

Laboratuvar koşullarında aflatoksin biyosentezi için toksijenik mantarlardan asetat ile başlayan ve devam eden sentez mekanizması Şekil 1.3'de gösterilmiştir. Bu nedenle gerek biyosentez gerekse yapısal yönden AFB₁ temel bileşik niteliğindedir (Aksoy, 1990; Şanlı, 2002; Tunail, 2000)

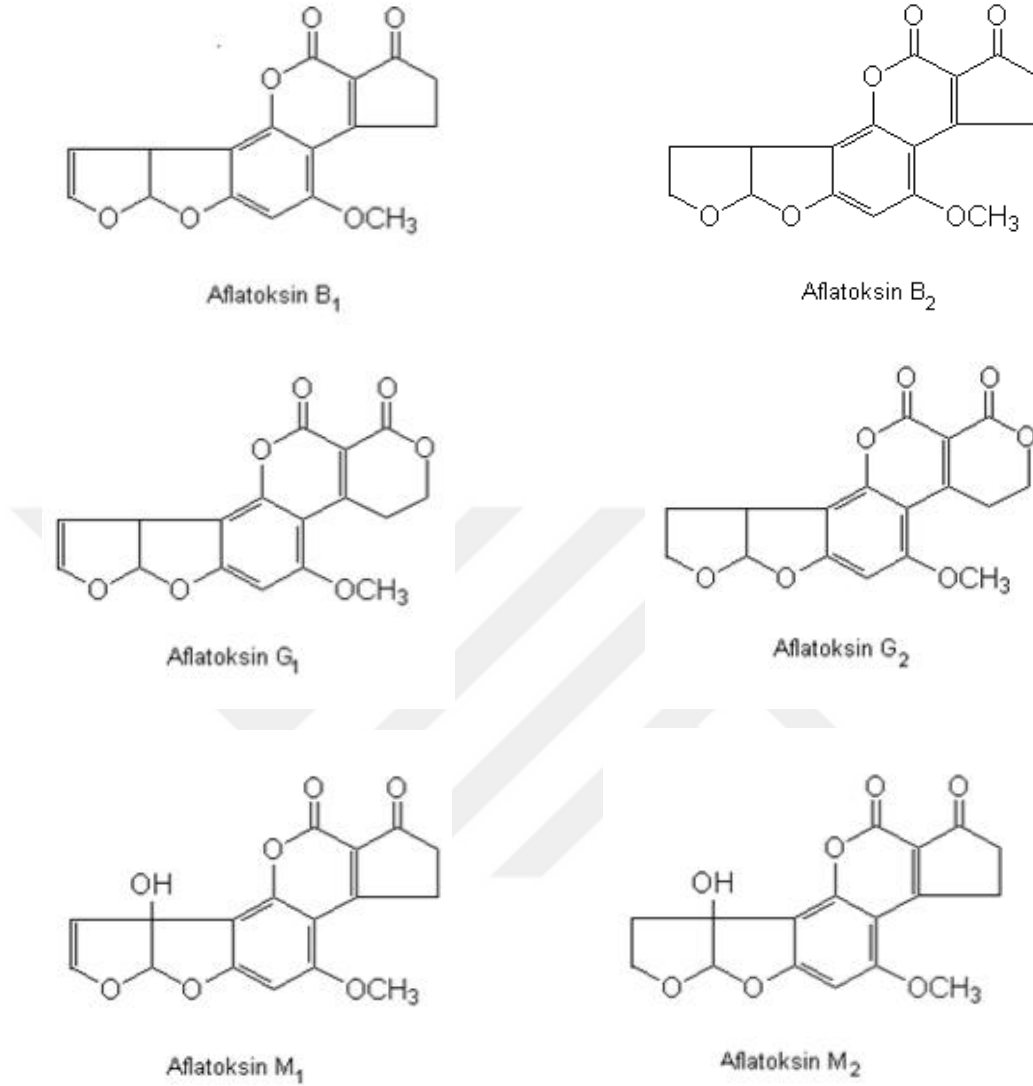

Şekil 1.3. AFB₁'in doğal sentez mekanizması (Tunail, 2000).

Aflatoksin sentezlenme miktarı ile küflenmeye dahil olan fungus sayısı ve koloni hacmi arasında doğrusal ilişki bulunmamaktadır. Ortamın rutubetinin azalması, kullanılabilir besin maddeleri kompozisyonu, aşırı sporlanma, küflenme süresi ve iklim koşulları aflatoksin sentezini inhibe eder (Şanlı, 2002).

1.1.5.3. Aflatoksin Çeşitleri

Aflatoksinin kimyasal konfigürasyonuna bakıldığında bifuran halkası ve lakton bağı içeren kumarin derivatlarıdır. Aflatoksinler B₁, B₂, G₁, G₂ ve M₁, M₂ olmak üzere altı önemli fraksiyonu bulunmaktadır. Aflatoksinlere verilen bu harfler ultraviyole ışık'ın altında toksinlerin vermiş oldukları (B₁- B₂'nin blue), (G₁-G₂'nin green) renk ile ilgilidir. Aflatoksin (M₁-M₂'nin milk) türevleri AFB₁ ve AFB₂'nin sağmal hayvanlar tarafından tüketilmesi sonucunda sütle atılan şekilleri olarak kabul edilir. Aflatoksin M₁ ve M₂, B₁ ve B₂'nin hidroksi türevleridir. Kimyasal yapıları Şekil 1.4'de verildiği gibi B₂ toksini B₁'in, G₂ toksini G₁'in dihidro formlarıdır (Tunail, 2000; Şanlı, 2002).

Şekil 1.4. Bazı aflatoksinlerin kimyasal yapıları. (Tunail, 2000).

AFB_{2a} ve AFG_{2a} AFB₁ ve AFG₁'in hemiasetal türevleridir. *A.flavus*'un doğal metabolitleri olarak izole edilmişlerdir. Bu türevler, AFB₁ ve AFG₁'in asit ortamda hidrosilleşmesi ile de elde edilmektedir. Ayrıca AFP₁ ve AFQ₁, AFB₁'in farklı türden hayvanlarda metabolize olmuş metabolitleridir (Weidenbörner, 2001; Şanlı, 2002).

Aflatoksinler metanol, kloroform, diklormetan, aseton veya asetonitril çözünürler. Ancak sudaki çözünürlükleri azdır (Tunail, 2000).

Gıdalarda, tarımsal ürünlerde ve yemlerde en çok görülen aflatoksinlerin toksisite sıralaması; $AFB_1 > AFG_2 = AFM_1 > AFB_2 > AFG_2 > AFM_2$ şeklindedir (Tunail, 2000).

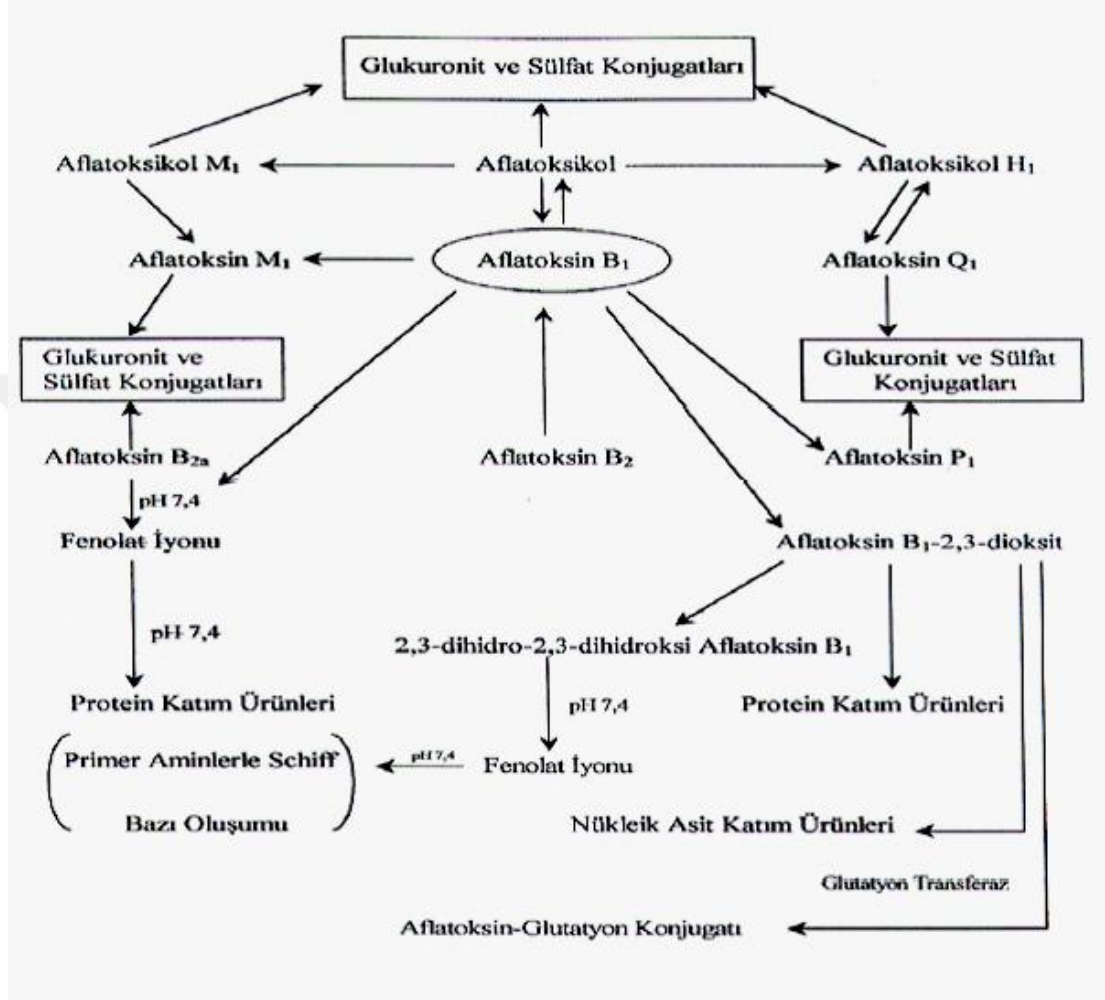
1.1.5.4. Aflatoksin Etki Şekli

Gastrointestinal sistemden emilen aflatoksinler, serum albümin ile transport edilir. Başlıca karaciğer ve yumuşak dokulara yerleşim gösterir. Toksikitesi; DNA, RNA ve protein sentezi inhibisyonu; çeşitli enzimlerin etkinliğinde düşme; glukoz metabolizması çökmesi; fosfolipidler, serbest yağ asitleri, trigliseritler ve kolesterol ve esterleri dahil olmak üzere lipit sentezi inhibisyonu ve pıhtılaşma faktörü inhibisyonu gibi etkilerden kaynaklanmaktadır (Hendrickse, 1997). AFB_1 8,9-epoksit; ekso- ve endo- olmak üzere iki formda oluşur. Farelerde bu iki izomerin oranı 32:1 iken insanda bu oran daha düşüktür. Her iki izomerin de DNA'ya olan afiniteleri farklıdır. Ekso-epoksit oldukça elektrofiliktir ve DNA'da guaninin N7 konumuna bağlanır. Endoizomerden yaklaşık 500 kat daha çok mutajenik aktiviteye sahiptir. AFB_2 ise 8,9 konumunda çifte bağ içermediğinden dolayı pratik olarak inaktiftir. AFB_1 8,9-epoksit daha sonra 8,9-dihidro AFB_1 'e metabolize olarak Schiff bazı oluşumuyla hücre proteinlerindeki lizin amino asidine -amin grubundan bağlanarak modifiye eder ve hücre hasarı ile hücre ölümüne neden olabilir (McConnell ve Garner, 1994).

Bu etkilerin neticesinde toksine en çok maruz kalan organ; karaciğerde nekroz tümoral gelişmeler meydana gelir. Sitokrom P-450 varlığıyla aflatoksinlerden sentezlenen epoksitler geçici ara ürünlerdir ve karacigerde GSH (glutatyon) ile konjuge edilir veya epoksit hidrataz enziminin etkisiyle aflatoksikole dönüştürülerek daha az zararlı metabolitlere çevrilir. Bu korumacı mekanizma uzun süreli ya da yüksek dozlarda aflatoksine maruz kalmada yetersiz kalır (Şanlı, 2002).

AFB_1 8,9-epoksit için glutatyon ile konjugasyon en önemli detoksifikasyon yoludur. AFB_1 'in metabolizması sırasında P450 tarafından katalizlenen pek çok hidroksilasyon oluşur ve bu reaksiyonlar sonucunda AFM_1 , AFP_1 ve AFQ_1 gibi

ikincil metabolitler oluşur. Faz II konjugasyon işlemleri primer aflatoksin metabolitlerinin glukronidasyon, sülfasyon ve asetilasyonunu içerir. Şekil 1.5'de aflatoksinlerin olası metabolizma yolları görülmektedir (Busby ve Wogan, 1984).

Şekil 1.5. Aflatoksinlerin olası biyotransformasyonu (Busby ve Wogan, 1984).

Aflatoksinlerin karaciğer hücrelerinde meydana getirdiği hepatoksisite reaktif oksijen üreterek peroksidatif hasar oluşturmaya bağlı olduğu düşünülmektedir (Eldin ve ark., 2008). Aflatoksinlerin karaciğer üzerindeki etkileri Tablo1.6'da gösterilmiştir (Yunus ve ark., 2011).

Tablo 1.6. Aflatoksinlerin karaciğer üzerindeki etkileri (Yunus ve ark., 2011).

Hayvan	LD50 (mg/kg)	Nekroz ve Hemoraji	Fibrozis	Nodül Rejenerasyonu	Safra Kanalı Proliferasyonu ve Hiperplazisi	Hepatik Hücrelerde Büyüme
Tavşan	0.4	+	-	+	+	+
Ördek Yavrusu	2.8	+	-	+	+	+
Köpek	6.3	+	+	+	+	+
Tavuk	72.0	-	-	-	+	+
Fare	56.3	-	-	-	-	+
Sıçan	73.3	+	-	+	+	+
Domuz	3.9	+	+	+	+	+

Lipit metabolizmasındaki bazı değişiklikler hepatik steatoza (yağlı karaciğer) sebep olabilir. Lipit metabolizmasındaki akut dengesizlik LDL'nin modifiye olmasına ve yüzey reseptörlerinin hücreler tarafından tanınmamasına neden olur. Geri dönen bu modifiye hücreler sinüzoidal hücrelere bağlanır. Karaciğerin yağ yükü yükselirken periferel hücrelerde lipid açlığı meydana gelir (Amaya-Farjan, 1999).

Aflatoksinlerin başka önemli etkisi immunsupresif etkidir. Bu etki büyük olasılıkla komplementler gibi non spesifik humoral maddelerin depresyonu ve immunojen maddelerin aflatoksinler tarafında etkilenmiş konakçı dokularıyla etkileşimlerinin engellenmesinden kaynaklanmaktadır. Reseptör hasarı oluşması sebebiyle çeşitli hücreler arasında iletişim bozukluklarına ve makrofajlar tarafından üretilen iletişim moleküllerinin de düşüşe yol açar (Şanlı, 2002). Aflatoksinler bu immunsupresif özellikleri nedeniyle aşılmalara karşı yeterli bağışıklık oluşumunu engellemenin yanında çeşitli enfeksiyonlara karşı hassaslaştırır (Arda ve ark., 1997).

1.1.5.5. Atılım

Hayvanlar (Ratlar) üzerinde yapılan çalışmalarda, vücuda giren toksinin %90'dan fazlası ekskretlerle dışarı atılmaktadır. Atılım gaita (%75) ve idrarla (%15-20) şeklindedir. Toksinin %5-6'lık kısmında karaciğerde tutulur. Yemlerinde aflatoksin bulunan ruminantların sütlerinde ve kanatlıların yumurtalarında aflatoksine rastlanmıştır (Arda ve ark.,1997).

Aflatoksin ihtiva eden yemler gastrointestinal sisteme alındığında kolayca emilerek yüksek oranda serum albüminle taşınır. Başlıca karaciğer olmak üzere yumuşak dokulara dağılır. Ruminantların sindirim kanalında rumen mikroflorasınca kısmen suda çözünebilen konjugasyon ürünlerine çevrilir. Dolaşımdaki kanda bulunan aflatoksinler, yüksek oranda karaciğerde tutulmaktadır. Karaciğerdeki aflatoksinlerin bir kısmı hepatositler, DNA, endoplazmik steroidlerin bağlanma yüzeyleri ve enzimler gibi büyük moleküllere birleşirken bir bölümüde türlere göre farklılık gösteren tür ve oranda yağda ve suda çözünebilen aflatoksin Q₁, P₁, B_{2a}, aflatoksikol M₁ ve M₂' ye çevrilmektedir. Şekillenen metabolizma ürünleri büyük oranda safra ile atılırlar (Şanlı, 2002). Aflatoksinler, üriner sistemle de metabolize edilirler. Hayvan türlerinin büyük bir kısmında atılan miktarın %50'si biliyer sekresyonla olurken, üriner eliminasyonla uzaklaştırılan miktar %15-25 kadardır (Şener ve Yıldırım, 2000).

1.1.5.6. Aflatoksikozis

İnsan ve birçok hayvan aflatoksikoza duyarlıdır fakat etkilenenler çoğunlukla sığırlar, koyunlar ve kanatlılardır. Bu etki alanı tür, yaş, cinsiyet, beslenme gibi parametrelere bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Agag, 2004). Aflatoksikozis, büyük oranda AFB₁ tarafından ortaya çıkan akut, subakut veya kronik seyirli bir mikotoksikozdur (Arda ve ark., 1997). Çiftlik hayvanlarında aflatoksikoz genel olarak immunsupresyon, canlı ağırlık kazancında azalma, beslenme yetersizliği ekonomik kayıplara yol açar (Robens ve Richard, 1992).

Aflatoksikozun akut olgularında meydana gelen ansızın ölümlerin yanında kronik olgularda rastlanan hepatoselüler karsinomlar başlıca toksik etkilerindedir (Kensler ve ark., 2011). Dünyanın birçok yerinde gözlenen hepatoselüler karsinom ve buna bağlı ölümlerin nedeni aflatoksinlerdir (Ferlay ve ark., 2010). Hindistan'ın kuzeybatısında 1974 yılında meydana gelen 397 kişinin etkilendiği ve 106 kişinin öldüğü aflatoksikozis vakasının 6.250-15.600 µg/kg aflatoksin ihtiva eden mısırların tüketilmesinden kaynaklandığı anlaşılmıştır (Krishnamachari ve ark., 1975). Ekonomik gelir seviyesi düşük olan ülkeler aflatoksinlere uzun süre boyunca ve daha

yüksek oranda maruz kalmaktadır. Çin ve Sahra Altı Afrika bölgelerinde IARC tarafından yapılan çalışmalar neticesinde aflatoksinlerin insanlar için karsinojen olduğu tespit edilmiştir (Wild ve Gong, 2010; Kensler ve ark., 2011). Dünyada her yıl görülen 550.000-600.000 hepatoselüler karsinom vakalarının 25.200 ila 155.000 civarı aflatoksin maruziyeti ile ilişkilendirilirken, tüm hepatoselüler karsinom vakalarında aflatoksinlerin etkisi %4,6-28,2 oranlarındadır. Tespit edilen vakaların büyük bir kısmı Sahra Altı Afrikasında, Çin ve Güneydoğu Asya'da gözlenmektedir. Hepatoselüler karsinom olgularının gelişmemiş ülkelerde görülme oranı gelişmiş ülkelere kıyasla 16-32 kat daha fazladır (Liu ve Wu, 2010). Yapılan farklı bir epidemiyolojik çalışmada aflatoksinli gıdaları tüketen insanlarda hepatoselüler karsinom ve karaciğer sirozu görülme oranı daha yüksektir. Danimarka'da primer hepatoselüler karsinomlar %0,18, beyaz Amerikalılarda %1,7 iken sürekli yer fıstığı ile beslenen Sudan'da oran %14'e yükselmektedir (Tunail, 2000).

Ratlar üzerindeki yürütülen bir çalışmada vücuda alınan AFB₁'in gençlerde Glutasyon S-transferaz aktivitesini ileri yaşlılara kıyasla önemli derecede artığı için aflatoksinin metabolitlerinin gençlerde daha hızlı yok edildiğini bildirmiştir. (Parhizkar ve ark., 2002).

Süt inekleri tek mideli hayvanlara nazaran mikotoksikoz vakalarına daha dirençlidir. Bu durum rumende bulunan mikroorganizmaların mikotoksinleri yıkımlama özelliklerinin bulunmasından kaynaklanmaktadır (Fink-Gremmels, 2008a).

Süt ineklerinde aflatoksikozis vakalarının klinik seyrini, alınan mikotoksinin miktarı belirlemektedir. Özellikle yüksek süt verimine sahip ineklerin fazla yem tüketmesi ve tüketilen yemin sindirim sisteminde yeterince kalamaması neticesinde aflatoksinlere karşı rumende parçalanma azalmakta ve emilimi artmaktadır (Starkl ve ark., 2013). Mikotoksin alımlarında akut olgulara nazaran subklinik olgular önem taşımakta olup hayvanlarda direkt ve indirekt olarak sağlığın bozulmasına ve ekonomik kayba neden olmaktadır. Kronik aflatoksikozis olgularında yem tüketiminde ve yemden yararlanmada azalma, süt veriminde düşme, abort, döl veriminde düşme, iştahsızlık ve killarda kabarma görülmektedir. Kontamine yem

tüketimi protein, karbonhidrat ve yağ metabolizmasında bozulmalara neden olmaktadır. (D'Mello ve Macdonald, 1997; Hussein ve Bresel, 2001). Hayvanlarda ketozis, yavru zarlarının atılamaması, abomasum deplasmanı, mastitis, metritis, laminitis gibi metabolik hastalıkların artışı ve sütte somatik hücre sayısında yükselme gözlenmektedir. Aflatoksin ile kontamine rasyonla beslenen süt hayvanlarında düşük gebe kalma oranı, kistik ovarium ve uterus enfeksiyonları görülmüştür (Starkl ve Zwielehner, 2013).

Yemle verilen 100 µg/kg aflatoksinin süt verimini (Patterson ve Anderson, 1982), 120 µg/kg aflatoksinin ise döl verimini düşürdüğü belirtilmiştir (Guthrie, 1979).

Klinik olarak aflatoksikozis vakalarını teşhis etmek kolay değildir (Arda ve ark., 1997). Akut olguların tespiti zor olduğu gibi subakut olgularda teşhis koymak yine kolay olmamaktadır. Kesin tanıya ulaşmak için ise muhakkak yemlerde toksikolojik analizlerin yapılması gerekmektedir (Şanlı, 2002).

Mikotoksinlerin analizinde, ince tabaka kromatografisi (Thin Layer Chromatography, TLC), yüksek basınçlı sıvı kromatografisi (High Pressure Liquid Chromatography, HPLC), gaz kromatografisi/kütle spektrometresi (GC/MS), enzim bağlanmış immunoabsorbant yöntemi (ELISA) kullanılmaktadır (Oruç, 2005).

HPLC mikotoksin analizlerinde en yaygın kullanılan analiz yöntemlerinden biridir. Diğer yöntem olan ELISA (Enzyme-Linked Immunosorbent Assay) yöntemi, antikora bağlanmış bir enzimin aktivitesini araştırma prensibine dayanan kantitatif bir ölçüm yöntemidir. (Oruç, 2005; Özöğüt, 2009).

1.1.5.7. AFM₁ Oluşumu ve Yemden Süte Toksin Geçişini Etkileyen Faktörler

Rasyonda bulunan aflatoksin hayvan sağlığını nasıl tehdit ediyorsa, aflatoksinin M₁'e dönüşmesi insan sağlığını tehdit etmektedir. Aflatoksin ihtiva eden yemlerin sindirim sistemine alınması ile AFB₁ rumende yıkımlanarak aflatoksikole dönüşür. Dönüştürülemeyen kısım ise gastrointestinal sistem aracılığıyla emilerek

karaciğerde hidroksil grubu ile birleşerek AFM₁ 'e çevrilir. AFM₁ glukronik asit ile birleşerek bilier sistemle ya da süt ile atılır (Kuilman ve ark., 2001).

AFM₁ sütle %0,8-2,2 oranlarında atılmaktadır (Oruç ve Sonal, 2001). Sütteki AFM₁ miktarı; mevcut yemle alınan aflatoksin miktarı, beslenme aralığı, hayvanın sağlığı, karaciğerin biyotransformasyon kapasitesi, süt verim seviyesi gibi etmenlerle bağlantılı olarak değişim göstermektedir. Süt verimi yüksek olan hayvanlar fazla konsantre yem verilmesi neticesinde, süte geçen AFM₁'in %6,2 oranına kadar yükselebildiği bilinmektedir (Veldman ve ark., 1992).

AFM₁, rasyon ile vücuda girdikten sonra, 6-24 saat içinde sütte tespit edilmekte, 12-48 saat içinde pik seviyesine erişmekte ve AFB₁ girişi bittikten 72-96 saat sonra sütte AFM₁ düşüş gözlenmektedir (Van Egmond, 1989).

Stubblefield ve ark. (1983), yaptıkları bir çalışmada Holstein ırkı ineğe 3 gün boyunca 0,35 mg/kg dozunda saflaştırılmış AFB₁ oral yolla vererek doku ve sütteki toksin birikimini incelemiştir. Sütte 0,1 µg/l düzeyinde AFM₁ tespit etmiştir.

1.1.5.8. Aflatoksin Sınır Değerleri

Aflatoksin barındıran gıdaların detoksifiye olumlu sonuçlar alınamaması, insan ve hayvan sağlığı açısından son derece zararlı olmaları ve son derece yaygın oluşları yem ve gıdalarda belirli kontrolleri zorunlu hale getirilmiştir. İlk olarak Dünya Sağlık Örgütü, Gıda ve Tarım Örgütü gibi organizasyonlar gıdalarda tolere edilebilecek aflatoksin miktarının 30 µg/kg olarak belirlemişlerdir. Zaman içerisinde bu sınır değer düşürülmüştür (Tunail, 2000).

Hayvanlar üzerinde yapılan deneysel çalışmalarda kronik zehirlenmelerin meydana gelebilmesi için günlük ortalama 200 ppb veya daha yüksek düzeylerde aflatoksinin vücuda alınması gerektiği gözlenmiştir. Bununla birlikte 50-200 ppb arası AFB₁'in yeterli süre vücuda alınması kromozomlarda bozulmalara, karaciğer

hücreleri ve kanın biyokimyasında değişik ve protein sentezi inhibisyonunu içeren subklinik toksikoza sebep olabilirler (Şanlı, 2002).

Türkiye'de 1990-1991 yıllarında gıda ve yem maddelerinde bulunabilecek aflatoksin miktarları ile ilgili olarak sınır değerler yasal olarak belirlenmiştir. Günümüzde Türkiyede ve dünyadaki yem ve gıda ürünlerindeki sınır değerler Tablo1.7, Tablo 1.8 ve Tablo1.9 gösterilmektedir (Anonim, 2005; Eltem, 2007).

Tablo 1.7. Yemlerde istenmeyen maddelerin kabul edilebilir en çok miktarları (Anonim, 2005).

İstenmeyen Maddeler	Hayvan Yemi Olarak Kullanılan Ürünler	Kabul Edilebilir Üst Sınır mg/kg (ppm) (%12 rutubet içeren yeme göre)
Aflatoksin B ₁	Tüm Yem maddeleri	0,02
	Tamamlayıcı ve tam yemler; aşağıdakiler dışında:	0,01
	-Süt sığırları ve buzağular, süt koyunları ve kuzular, süt keçileri ve oğlaklar, domuz yavruları ve genç kanatlı hayvan karma yemleri	0,005
	-Sığır (süt sığırları ve buzağular hariç), koyun (süt koyunları ve kuzular hariç), keçi (süt keçileri ve oğlaklar hariç), domuz (domuz yavruları hariç), kanatlı (genç kanatlılar hariç) karma yemleri	0,02

Tablo 1.8. Türkiye’de gıdalar için belirlenmiş aflatoksin limitleri (Anonim, 2005).

No	Gıda	Maksimum Limit ($\mu\text{g}/\text{kg}$)		
		B ₁	B ₂ +B ₂ +G ₁ +G ₂	M ₁
1	AFLATOKSİN Yerfıstığı ve diğer yağlı tohumlar (doğrudan insan tüketimine sunulmadan veya gıda bileşeni olarak kullanılmadan önce ayıklama veya diğer fiziksel işlemlere tabi tutulacak olan) - Rafine bitkisel yağ üretiminde kullanılan yerfıstığı ve diğer yağlı tohumlar hariç	8,0	15,0	-
2	Badem, Antepfıstığı ve kayısı çekirdeği (doğrudan insan tüketimine sunulmadan veya gıda bileşeni olarak kullanılmadan önce ayıklama veya diğer fiziksel işlemlere tabi tutulacak olan)	12	15,0	-
3	Fındık ve Brezilya fıstığı (doğrudan insan tüketimine sunulmadan veya gıda bileşeni olarak kullanılmadan önce ayıklama veya diğer fiziksel işlemlere tabi tutulacak olan) - Rafine bitkisel yağ üretiminde kullanılan fındık hariç	8,0	15,0	-
4	Badem, Antepfıstığı ve kayısı çekirdeği (doğrudan insan tüketimine sunulan veya gıda bileşeni olarak kullanılan)	8,0	10,0	-
5	Doğrudan insan tüketimine sunulan veya gıda bileşeni olarak kullanılan kurutulmuş meyveler	8,0	10,0	-
6	Tahıllar, bunlardan elde edilen ürünler ve bunların işlenmiş ürünleri (Bölüm 11, 14 ve 16’de belirtilenler hariç)	2,0	4,0	-
7	Doğrudan insan tüketimine sunulmadan veya gıda bileşeni olarak kullanılmadan önce ayıklama veya diğer fiziksel işlemlere tabi tutulacak olan mısır ve pirinç	5,0	10,0	-
8	Çiğ süt, ısıtılmış süt, süt bazlı ürünlerin üretiminde kullanılan süt	-	-	0,050
9	Bebek ve küçük çocuk ek gıdaları	0,1	-	-
10	Bebek formülleri ve devam formülleri (bebek sütleri ve devam sütleri dâhil)	-	-	0,025
11	Bebekler için özel tıbbi amaçlı diyet gıdalar	0,1	-	0,025

Tablo 1.9. Çeşitli Avrupa Ülkeleri ve ABD için gıdalardaki üst AFM₁ limitleri (Eltem, 2007).

Mikotoksin	Ülkeler	Üst limit (µg/kg veya µg /l)	Gıdalar
Aflatoksin M ₁	İsveç	0,05	Sıvı süt ürünleri
	Avusturya	0,05	Süt
	Almanya	0,05	Süt
		0,05	Süt
	Hollanda	0,02	Tereyağı
		0,2	Peynir
	Rusya	0,5	Süt
		0,02	Bebek maması
	İsviçre	0,05	Süt ve süt ürünleri
		0,25	Peynir
	Belçika	0,05	Süt
	ABD	0,5	Süt
	Fransa	0,03	Çocuk sütü

2. GEREÇ ve YÖNTEM

2.1. Gereç

2.1.1. İşletmelerin Seçimi

Burdur ilinde bulunan 20 adet süt ineği işletmesinin seçiminde; yem karma makinesi kullanması, en az 30 en fazla 50 baş sağmal hayvanı bulunması, son bir aydır aynı yemi kullanması, süt sağım sistemi kullanması ayrıca süt soğutma tankı bulundurması durumu dikkate alınmıştır. İlave olarak süt numunesi almak için Burdur ilinde bulunan 10 toplu sağım ünitesi de belirlenmiştir.

2.1.2. Yem ve Süt Gereci

Araştırmada 2016 yılı mart ayında Burdur ilinde bulunan 20 farklı işletmede kullanılan yemler ve aynı işletmedeki süt toplama ünitelerinden alınan süt örnekleri kullanılmıştır. Yem değişikliklerinin sonucu etkileyebileceğinden, işletmelerin en az bir aydır kullandıkları rasyonlardan numuneler alınmıştır. Rasyonu oluşturan tüm yem çeşitleri; Tarım ve Orman Bakanlığının ilgili yönetmeliğinde belirtilen esaslara uygun olarak alınmıştır (Anonim, 1975). Örnekleme için temiz el küreği ve silindirik numune alma bastonu kullanılmıştır. Rasyonda kullanılan yem içeriğini oluşturan tüm yem çeşitlerinden partiyi temsil edecek şekilde değişik yerlerden alınan numuneler birleştirilerek, partiyi temsil edecek şekilde olması sağlanmıştır.

Süt numuneleri; işletmede bulunan ve sağlıklı hayvanların sütlerinin sağımdan sonra toplandığı soğutma tanklarından homojen bir şekilde alınmıştır. Örnekler, her işletmede 2 adet 250'şer ml'lik kaplara konulmuştur. Alınan numuneler derhal soğuk zincir altına, doğrudan güneş ışığına maruz bırakılmadan taşınmış ve analiz işlemlerine kadar (Burdur MAKÜ Veteriner Fakültesi Hayvan Besleme ve Beslenme Hastalıkları Anabilim Dalı'nda) -25 °C'de bulunan derin dondurucularda muhafaza edilmiştir.

Aflatoksin analiz işlemleri için Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilimsel ve Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezinden hizmet satın alınmıştır.

Sütlerdeki yağ, protein ve toplam kuru madde oranlarının tespiti için Ak Gıda San. ve Tic. A.Ş.'nin Burdur şubesinden destek alınmıştır. Analizler tesiste bulunan Milkoscan ft 120 süt analiz cihazı ile yapılmıştır. Tüm işletmeden alınan 250 ml'lik numunelerin soğuk zincir bozulmadan işletmeye getirilmiştir. Alınan numuneler cihazda işlenmesi ile analiz sonuçları elde edilmiştir.

2.1.3. Yem Analizi İçin Kullanılan Malzemeler

HPLC Metodu: Kullanılan Sistem: Shimadzu Prominence Marka HPLC (Tokyo, Japonya)

CBM: 20A CBM

Dedektör: FloresansRF 20A

Kolon Fırını: CTO-10ASVp

Pompa: LC20 AT

Autosampler: SIL 20ACHT

Kolon: Inertsil ODS 3 150 mm 4.6 mm, 5µm (Tokyo, Japonya)

Akış hızı: 1 ml / dk

Mobil Faz: %60:40 v/v su: metanol, 119 mg/l KBr + 350 µL 4 M HNO₃ (B₁ ve B₂ için λ_{ex} 362 nm, λ_{em} 362 nm 425 nm; G₁ ve G₂ için λ_{ex} 362 nm, λ_{em} 362 nm 455 nm)

2.1.4. Süt Analizi İçin Kullanılan Malzemeler

HPLC Metodu: Kullanılan Sistem: Shimadzu Prominence Marka HPLC

CBM: 20A CBM

Dedektör: RF 20A Floresans

Kolon Fırını: CTO-10ASVp

Pompa: LC20 AT

Autosampler: SIL 20ACHT

Mobil Faz: %75,25 v/v su: acetonitril. λ_{ex} 365 nm. λ_{em} 435

2.2. Yöntem

2.2.1. HPLC ile Yemde Aflatoksin (B₁, B₂, G₁, G₂) Analizi

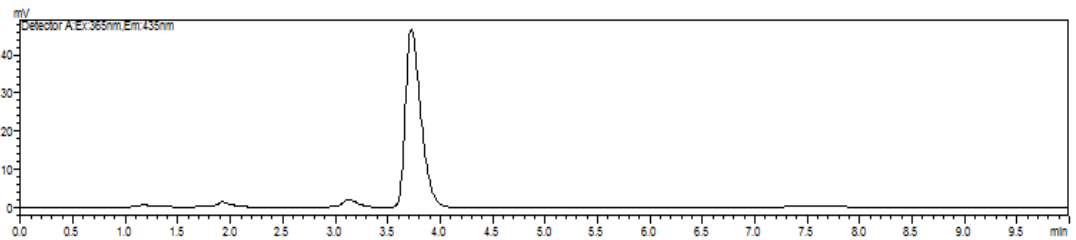
Numune Hazırlanması: 25 g numune karıştırıcıya alınmıştır. Üzerine 100 mL %60 asetonitril, %40 su içeren çözücü katılmış ve yüksek hızda homojenize edilmiştir. 4000 rpmde santrifüj edilmiş ve süzütünün pH'sı 7,4'e ayarlandıktan sonra, karışımdan 2 ml alınarak üzerine 48 ml fosfat tamponu eklenmiştir. 25 ml numune alınmış, aflaprep kartuştan geçirilmiş ve 20 ml PBS ile yıkandıktan sonra 1 ml metanol ve 1 ml su ile aflatoksin bileşenleri kartuştan alınmıştır (Metot Journal of AOAC International Vol 88, No:2 2005 metodun revizyonu ile elde edilmiştir).

2.2.2. HPLC ile Sütte AFM₁ Analizi

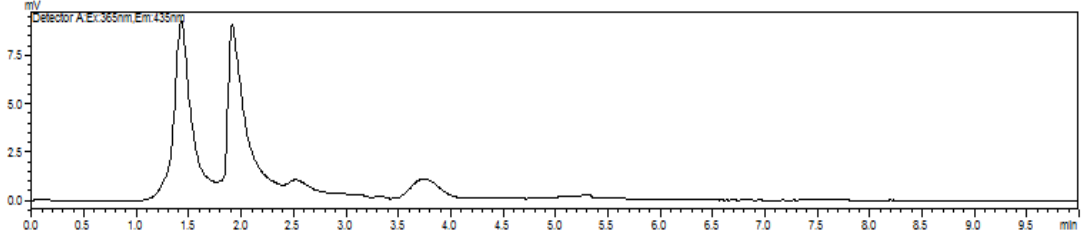
Analiz öncesinde 37°C'ye ısıtılmış 100 ml süt 4000 rpm'de santrifüj edilmiştir. Yağı alınan süttten 50 ml alınarak EasiExtract marka kartuştan geçirilmiştir. Kartuş 20 ml fosfat tamponu ile yıkanmıştır. M₁ kolondan 1,25 ml metanol: asetonitril (40:60, v/v) ve 1,25 ml saf su ile alınmıştır.

2.2.3. Kalibrasyon

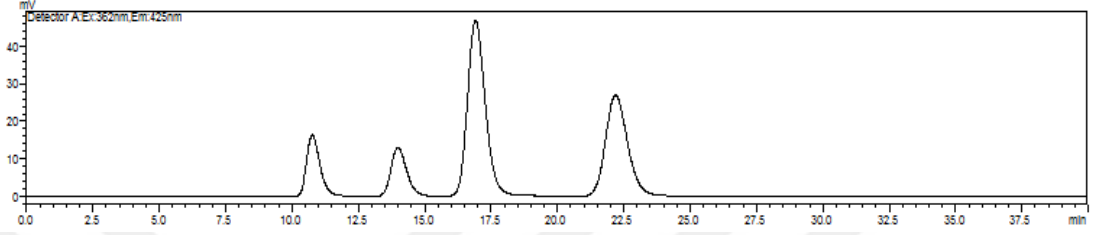
Numuneler okunmadan önce Shimadzu Prominence Marka HPLC cihazında standart aflatoksin solüsyonları ölçüldü, kromatogramlarda toksinlerin piklerinin yeri ve kantitatif değerleri karşılaştırıldı. Şekil 2.1, Şekil 2.2, Şekil 2.3, Şekil 2.4'de standart ve numune kromatogramı gösterilmektedir.

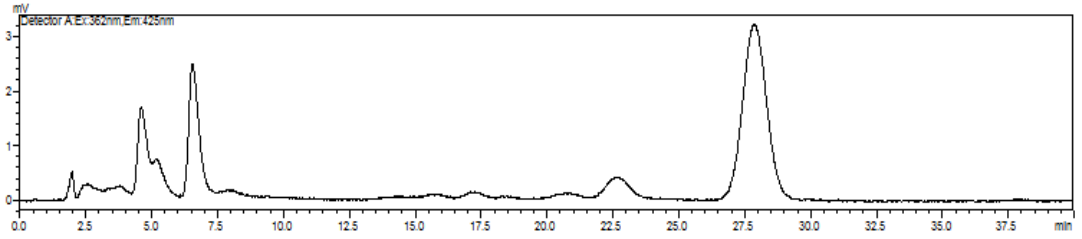
Şekil 2.1. M₁ Standart kromatogramı.

Şekil 2.2. M₁ Numune kromatogramı.

Şekil 2.3. G₁, G₂, B₁, B₂ Standart kromatogramı.

Şekil 2.4. G₁, G₂, B₁, B₂ Numune kromatogramı.

3. BULGULAR

Burdur ilinden belirlenen 20 adet süt ineği işletmesinin rasyonunu oluşturan kaba ve konsantre yem örnekleri alınarak aflatoksin B₁, B₂, G₁, G₂ yönünden analizleri yapılmıştır. Yapılan analizlerin sonuçları aflatoksin B₁, B₂, G₁, G₂ (µg/kg) miktarları Tablo 3.1'de verilmiştir.

İşletmelerden alınan süt numunelerindeki AFM₁ değerleri Tablo 3.2'de sunulmuştur. Ayrıca sütlerdeki yağ, protein ve toplam kuru madde oranları Tablo 3.2'de gösterilmiştir. İşletmelerin ortalama yağ oranı %3,5275, protein oranı %3,135 seviyesindedir.

Burdur ilinde bulunan toplu sağım ve depolama merkezleri, toplu bakım süt sağım ve depolama merkezleri arasından belirlenen 10 işletmeden alınan süt örneklerindeki AFM₁ miktarları, yağ, toplam kuru madde ve protein oranları Tablo 3.3'de sunulmuştur.

İşletmelerin kullandığı rasyonları oluşturan hammaddelerde tek tek aflatoksin analizi yapılmış, llen AFB₁ değerleri ile günlük yem tüketimleri çarpılarak ve elde edilen değerler toplanarak günlük AFB₁ alımı hesaplanmıştır. Bulanan sonuçlar Tablo 3.4.'de sunulmuştur. Sütlerde llen AFM₁ değerleriyle günlük süt verimleri çarpılarak total AFM₁ atılımı bulunmuştur. Bu değerlerin oranlanmasıyla geçiş oranı hesaplanmıştır. Bulanan sonuçlar Tablo 3.5.'de sunulmuştur.

Tablo 3.1. İşletmelerin kullanılan yemlerdeki aflatoksin B₁, B₂, G₁, G₂ (µg/kg) miktarları.

İşletme No	Silajlar	Kuru Otlar	Samanlar	Konsantre Yemler	Posalar
1	Mısır Silajı B1: 0,078	Kurutulmuş Yonca B1: 0,1516 G1: 0,0623	Buğday Samanı B1: 0,0792 B2: 0,0289 G1: 0,0623	Konsantre Yem B1: 0,6161 B2: 0,0722 G1: 0,0623	
2	Mısır Silajı B1: 0,103	Kurutulmuş Yonca B1: 0,2958 B2: 0,0392 G1: 0,1782	Arpa Samanı B1:0,4093 G1: 0,0623	Konsantre Yem B1: 2,0183 B2: 4,5274 G1: 2,2224 G2: 0,0491	Pancar Posası B1: 0,139
3	Mısır Silajı B1: 0,161	Kurutulmuş Yulaf B1: 0,1570 B2: 0,0033 G1: 0,0623	Arpa Samanı B1:0,1775 G1:0,0623	Konsantre Yem B1: 0,4173 B2: 0,1657 G1: 0,2627	Pancar Posası B1: 0,077
4	Mısır Silajı B1: 0,200	Kurutulmuş Yulaf -	Arpa Samanı B1: 0,286 G1: 0,798	Konsantre Yem -	

Tablo 3.1. (Devam) İşletmelerin kullanılan yemlerdeki aflatoksin B₁, B₂, G₁, G₂ (µg/kg) miktarları.

İşletme No	Silajlar	Kuru Otlar	Samanlar	Konsantre Yemler	Posalar
5	Mısır Silajı B1: 0,195		Arpa Samanı G1: 0,735 G2: 0,014	Konsantre Yem B1: 0,034, G1: 0,350 G2: 0,293	
6		Kurutulmuş Yonca -	Arpa Samanı B2: 0,045	Konsantre Yem B1: 0,200 B2: 0,098	
7	Mısır Silajı -	Kurutulmuş Yonca B1: 0,030, B2: 0,061 G1: 0,258, G2: 0,142	Arpa Samanı	Konsantre Yem B1: 0,205 B2: 0,104	
8		Kurutulmuş Yonca B1: 0,029 G1: 0,398	Arpa Samanı B1: 0,060 B2: 0,118 G2: 1,456	Konsantre Yem -	
9	Mısır Silajı B1: 0,025	Kurutulmuş Çayır Otu -	Arpa Samanı B2: 0,042	Konsantre Yem -	
10	Mısır Silajı B1:0,197	Kurutulmuş Yonca B1: 0,030 B2: 0,080	Arpa Samanı B1: 0,109, B2: 0,132 G1: 0,391, G2: 0,090	Konsantre Yem -	
11	Mısır Silajı -		Arpa Samanı -	Konsantre Yem B1: 0,018, B2: 0,030 G1: 0,149	Pancar Posası -

Tablo 3.1. (Devam) İşletmelerin yem bazlı aflatoksin B₁, B₂, G₁, G₂ miktarları.

İşletme No	Silajlar	Kuru Otlar	Samanlar		Konsantre Yemler	Posalar
12	Mısır Silajı B1: 0,177	Kurutulmuş Yonca G1: 0,579	Arpa Balyası B1: 0,195		Konsantre Yem B2: 0,037	
13	Mısır Silajı B1: 0,021 B2: 0,068 G1: 0,139	Kurutulmuş Yonca B1: 0,073 B2: 0,078	-		Konsantre Yem B2: 0,066	Pancar Posası B1: 0,213 G2: 1,526
14	Mısır Silajı B1: 0,209	Kurutulmuş Yonca -	Arpa Samanı B2: 0,396		Konsantre Yem -	Pancar Posası B1: 0,195
15	Mısır Silajı B1: 0,054 B2:0,033	Kurutulmuş Yonca -	Arpa Samanı -		Konsantre Yem B1: 1,109 B2: 0,071	
16	Mısır Silajı -	Kurutulmuş Yonca -	Arpa Samanı B1: 0,381		Konsantre Yem B1: 3,781, B2: 0,017	
17	Mısır Silajı -	Kurutulmuş Yonca B1: 0,039, B2:0,032 Kurutulmuş Çayır Otu -	Arpa Samanı B1: 0,281		Konsantre Yem B1: 0,623	
18	Mısır Silajı B1: 0,062 B2:0,042	Kurutulmuş Yonca	Arpa Balyası	Arpa Samanı B1: 0,281	Konsantre Yem B1: 0,064 B2: 0,867	Pancar Posası B1: 0,201
19	Mısır Silajı B1: 0,058 B2: 0,046	Kurutulmuş Yonca B1: 0,293	Arpa Samanı -		Konsantre Yem -	Pancar Posası -
20	Mısır Silajı B1: 0,156	Kurutulmuş Yonca -	Arpa Samanı B1: 0,231, B2: 0,067		Konsantre Yem B1: 0,602, B2: 0,299	Pancar Posası -

Tablo 3.2. Süt örneklerindeki AFM₁ miktarı, yağ, toplam kuru madde ve protein oranları.

İşletme No	Süt Yağ Oranı (%)	Süt Protein Oranı (%)	Toplam Kuru Madde (%)	Aflatoksin M₁ (µg/l) Miktarı
1	3,91	3,36	12,69	0,0001020
2	3,61	3,12	12,10	0,0001211
3	3,38	2,97	11,58	-
4	3,07	3,12	11,59	0,0000335
5	3,44	3,23	12,06	0,0000528
6	3,31	2,97	11,47	0,0000725
7	3,69	3,08	12,14	0,0000202
8	3,45	3,03	11,78	-
9	3,04	3,06	11,53	0,0000452
10	3,92	3,47	12,91	-
11	3,79	3,18	12,37	-
12	3,82	3,27	12,55	-
13	3,59	3,12	12,19	0,0000168
14	3,83	3,23	12,49	0,0000801
15	3,56	3,11	12,10	0,0000693
16	3,54	3,16	12,17	-
17	3,15	2,99	11,47	-
18	3,63	3,15	12,13	0,0000331
19	3,50	3,12	11,86	0,0000164
20	3,32	2,96	11,65	0,0001772

Tablo 3.3. Süt örneklerindeki AFM₁ miktarı, yağ, toplam kuru madde ve protein oranları.

İşletme Adı	Süt Yağ Oranı (%)	Süt Protein Oranı (%)	Toplam Kuru Madde (%)	Aflatoksin M₁ (µg /l) Miktarı
Akören Toplu Süt Sağım ve Depolama Merkezi	3,45	3,06	11,89	0,0000355
Akçaören Toplu Süt Sağım ve Depolama Merkezi	3,47	3,01	11,83	0,0000669
Pınarbaşı Toplu Süt Sağım ve Depolama Merkezi	3,57	3,14	12,18	0,0000349
Kağılcık Toplu Süt Sağım ve Depolama Merkezi	3,49	3,11	11,99	0,0001562
Yarıköy Toplu Bakım Süt Sağım ve Depolama Merkezi	3,43	3,16	11,97	0,0000506
Büyükyaka Toplu Süt Sağım ve Depolama Merkezi	3,48	3,10	11,98	0,0000452
Manca Toplu Süt Sağım ve Depolama Merkezi	3,51	3,10	12,05	0,0000331
Tefenni Toplu Süt Sağım ve Depolama Merkezi	3,53	3,12	12,04	0,0000528
Akyaka Toplu Süt Sağım ve Depolama Merkezi	3,46	3,01	11,92	0,0000168
Kayı Toplu Süt Sağım ve Depolama Merkezi	3,49	3,09	11,98	0,0000528

Tablo 3.4. İşletmedeki rasyonda kullanılan yemlerdeki aflatoksin B₁, B₂, G₁, G₂ (µg/kg) miktarları, yem tüketimi, total AFB₁ miktarları.

İşletme No	Silajlar	Kuru Otlar	Samanlar	Konsantre Yemler	Posalar	Total Aflatoksin B ₁ tüketimi (µg/gün)
1	Mısır Silajı B1: 0,078*6 kg =0,468	Kurutulmuş Yonca B1: 0,1516*2,5 kg =0,379	Buğday Samanı B1: 0,0792*3 kg =0,2376	Konsantre Yem B1: 0,6161*8 kg =4,9288		6,0134
2	Mısır Silajı B1: 0,103*4kg =0,412	Kurutulmuş Yonca B1: 0,2958 *3 kg= 0,8874	Arpa Samanı B1:0,4093*2,5kg =1,0232	Konsantre Yem B1: 2,0183*5Kg =10,0915	Pancar Posası B1: 0,139*2kg =0,278	22,6921
3	Mısır Silajı B1: 0,161*2,5kg =0,4025	Kurutulmuş Yulaf B1: 0,1570*2,5kg =0,3925	Arpa Samanı B1:0,1775*3,5kg =0,6212	Konsantre Yem B1: 0,4173*7 kg =2,9211	Pancar Posası B1: 0,077*2kg =0,154	4,4913
4	Mısır Silajı B1: 0,200*5,5kg =1,100	Kurutulmuş Yulaf 4 kg	Arpa Samanı B1: 0,286*3kg =0,858	Konsantre Yem 5,5 kg		1,958
5	Mısır Silajı B1: 0,195*4,5kg =0,8775		Arpa Samanı 4 kg	Konsantre Yem B1: 0,034*4,5 kg = 0,153		1,0305
6		Kurutulmuş Yonca 4 kg	Arpa Samanı 4 kg	Konsantre Yem B1: 0,200*7kg =1,400		1,400
7	Mısır Silajı 3 kg	Kurutulmuş Yonca B1: 0,030*5kg =0,15	Arpa Samanı 3 kg	Konsantre Yem B1: 0,205*7kg =1,435		1,585

Tablo 3.4. (Devam) İşletmedeki rasyonda kullanılan yemlerdeki aflatoksin B₁, B₂, G₁, G₂ (µg/kg) miktarları, yem tüketimi, total AFB₁ miktarları.

İşletme No	Silajlar	Kuru Otlar	Samanlar	Konsantre Yemler	Posalar	Total Aflatoksin B ₁ tüketimi (µg/gün)
8		Kurutulmuş Yonca B1: 0,029*5kg =0,145	Arpa Samanı B1: 0,060*4kg =0,24	Konsantre Yem 6 kg		0,385
9	Mısır Silajı B1: 0,025*5kg =0,125	Kurutulmuş Çayır Otu 4 kg	Arpa Samanı 2,5 kg	Konsantre Yem 6,5kg		0,125
10	Mısır Silajı B1: 0,197*5,5kg =1,0835	Kurutulmuş Yonca B1: 0,030*5,5kg =0,165	Arpa Samanı B1: 0,109*2,5kg =0,2725	Konsantre Yem 7,5 kg		1,521
11	Mısır Silajı 5 kg		Arpa Samanı 4kg	Konsantre Yem B1: 0,018*6kg =0,108	Pancar Posası -	0,108
12	Mısır Silajı B1: 0,177*4,5kg =0,7965	Kurutulmuş Yonca 4kg	Arpa Balyası B1: 0,195*3kg =0,585	Konsantre Yem 6kg		1,3815
13	Mısır Silajı B1: 0,021*4kg =0,084	Kurutulmuş Yonca B1: 0,073*3kg =0,219	-	Konsantre Yem 5 kg	Pancar Posası B1: 0,213*2 kg =0,426	0,729
14	Mısır Silajı B1: 0,209*4 kg =0,836	Kurutulmuş Yonca 3 kg	Arpa Samanı 2,5 kg	Konsantre Yem 5,5kg	Pancar Posası B1: 0,195*2kg =0,39	1,226

Tablo 3.4. (Devam) İşletmedeki rasyonda kullanılan yemlerdeki aflatoksin B₁, B₂, G₁, G₂ (µg/kg) miktarları, yem tüketimi, total AFB₁ miktarları.

İşletme No	Silajlar	Kuru Otlar	Samanlar	Konsantre Yemler	Posalar	Total Aflatoksin B ₁ tüketimi (µg/gün)
15	Mısır Silajı B1: 0,054*4,5kg =0,243	Kurutulmuş Yonca 2,5kg	Arpa Samanı 3kg	Konsantre Yem B1: 1,109*5,5kg =6,0995		6,3425
16	Mısır Silajı 5kg	Kurutulmuş Yonca 3kg	Arpa Samanı B1: 0,381*3kg =1,143	Konsantre Yem B1: 3,781 *5,5kg =20,7955		21,9385
17	Mısır Silajı 4kg	Kurutulmuş Yonca B1: 0,039*2kg =0,078	Arpa Samanı B1: 0,281*3,5 kg =0,843	Konsantre Yem B1: 0,623 *5,5kg =3,4265		4,3475
18	Mısır Silajı B1: 0,062*2,5kg =0,155	Kurutumuş Yonca 2kg	Arpa Balya 2kg	Arpa Samanı B1: 0,281 *3,5kg =0,9835	Konsantre Yem B1: 0,064*5,5kg =0,352	Pancar Posası B1: 0,201 *2kg=0,402 1,8925
19	Mısır Silajı B1: 0,058*2,5kg =0,145	Kurutulmuş Yonca B1: 0,293*2,5kg =0,7325	Arpa Samanı 3 kg	Konsantre Yem 5 kg	Pancar Posası 2 kg	0,8775
20	Mısır Silajı B1: 0,156*4,5kg =0,702	Kurutulmuş Yonca 2 kg	Arpa Samanı B1: 0,231*3,5kg =0,8085	Konsantre Yem B1: 0,602*5,5kg =3,311	Pancar Posası 2 kg	4,8215

Tablo 3.5. İşletmedeki total AFB₁ atılımı, sütteki AFM₁ miktarları, günlük ve geçiş oranları.

İşletme no	Total Aflatoksin B ₁ tüketimi (µg/gün)	Total M1 atılımı aflatoksin M ₁ (µg/l) *süt verimi	Total M ₁ atılımı, (µg/gün)	Geçiş oranı %
1	6,0134	0,0001020*22	0,002224	0,04
2	22,6921	0,0001211*24	0,0029064	0,013
3	4,4913	-	-	-
4	1,958	0,0000335*22	0,000737	0,038
5	1,0305	0,0000528*19	0,0010032	0,1
6	1,400	0,0000725*19	0,0013775	0,098
7	1,585	0,0000202*22	0,0004444	0,03
8	0,385	-	-	-
9	0,125	0,0000452*20	0,000904	0,7
10	1,521	-	-	-
11	0,108	-	-	-
12	1,3815	-	-	-
13	0,729	0,0000168*17	0,0002856	0,04
14	1,226	0,0000801*17	0,0013617	0,11
15	6,3425	0,0000693*23	0,0015939	0,02
16	21,9385	-	-	-
17	4,3475	-	-	-
18	1,8925	0,0000331*22	0,0007282	0,04
19	0,8775	0,0000164*23	0,0003772	0,04
20	4,8215	0,0001772*21	0,0037212	0,08

*: Günlük süt verimi(Litre)

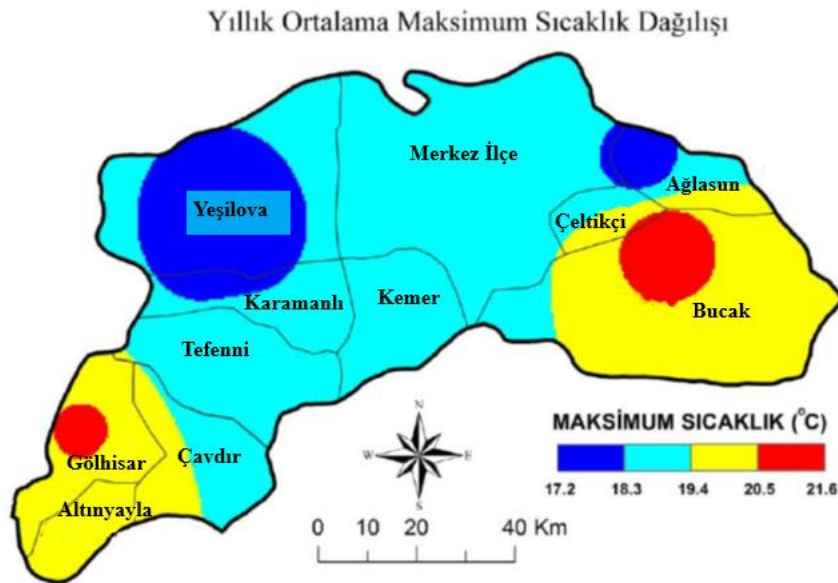

4. TARTIŞMA

Türkiye'de mikotoksinlerin önemiyetinin anlaşılmasıyla birlikte; hayvanların tükettiği yemlerde ve hayvansal ürünlerde birçok çalışma yapılmıştır (Demirer ve ark., 1979; Keser ve Kutay, 2008; Karakaya ve Atasever, 2010). Bu bağlamda; yemlerdeki en önemli sorunlardan biri de funguslar ve ürettikleri mikotoksinlerdir. Mantarlar yemlerdeki besin değeriğerliliklerini azaltmaktadır (Ergün ve ark., 2002). Bu durumda verim kaybına yol açmaktadır.

Türkiye'de 2015 yılında toplamda 8.937.141 ton süt toplanmıştır. Burdur ili 2015 yılında 391.385 ton süt üretimi ile ülkemizde süt üretiminde önemli bir yere sahiptir (Tük, 2015).

Burdur ili coğrafi yönden değeriğerlendirildiğinde 29°-24' ve 30°-53' Doğu Boylamları ve 36°-53' ve 37°-50' Kuzey Enlemleri arasında yer almaktadır, karasal bir iklim özelliğine sahiptir. İlin genel yüksekliği (ortalama) 1.000 metredir (Anonim, 2019a). Burdur il genelinde yıllık ortalama maksimum hava sıcaklığı 17,2°C ile 21,6°C arasında değerişmektedir. Şekil 1.12 de Burdur ili yıllık ortalama maksimum hava sıcaklığı dağılışı haritası verilmiştir (Aksu ve Hepdeniz, 2016).

Şekil 4.1. Burdur ili yıllık ortalama maksimum hava sıcaklığı dağılışı haritası (Aksu ve Hepdeniz, 2016).

Yapılan çalışmada Burdur ilinde belirlenen 20 işletmeden alınan 85 yem numunesinin 58'inde (%68,23) aflatoksin bulunmuştur. Dashti ve ark. (2009), ise 84 adet hayvan yemi numunesini aflatoksin yönünden analizlerini yapmışlar ve bu örneklerin %79,8'inde aflatoksin tespit etmişlerdir. Bulgular Dashti ve ark. (2009)'nın çalışması ile benzerlik göstermektedir.

İşletmelerin 18 tanesi rasyonda mısır silajı kullanmış ve 14 numunede (%77,78) aflatoksine rastlanmıştır. Şahindoyucu ve ark. (2010), Burdur ilinde 2006-2007 yıllarında almış oldukları 60 mısır silajı örneğinin 18 tanesinde (%30) aflatoksine rastlamışlardır. Çalışmamızda bulunan sonuçlar Şahindoyucu ve ark. (2010)'nın sonuçlarından oldukça yüksektir.

İşletmelerin 19'nun rasyonunda saman kullanmış, 15 numunede (%78,95) aflatoksin tespit edilmiştir. Yıldız (2009), ülke genelinde 2001-2004 yılları arasında 23 saman numunesinin 4 tanesinin pozitif olduğunu (%17,39) tespit etmiştir. Bulgular Yıldız (2009)'ın bulguları ile uyuşmamaktadır.

İncelenen işletmelerde kullanılan tüm rasyonlarda konsantre yem kullanılmış ve 14 tanesinde (%70) aflatoksin, 12 tanesinde aflatoksin B₁ (%60) tespit edilmiştir. Polat (2013), yılında Hatay ilinde yaptığı çalışmada 20 işletmeden aldığı konsantre yem numunesinden 9 tanesinde (%45) AFB₁ tespit etmiştir. Polat (2013)'ın sonuçlarından oldukça yüksektir.

İncelenen işletmelerden 8 tanesinde pancar posası kullanmış ve 5 tanesinde (%62,50) aflatoksin B₁ tespit edilmiştir.

İşletme 18 tanesi kuru kaba yem olarak kurutulmuş yonca, yulaf ve çayır otu kullanmış, otların 10 tanesinde (%55,55) aflatoksin tespit edilmiştir. Yıldız (2009), ülke genelinde 2001-2004 yılları arasında 43 yonca kuru otu numunesinin 30 tanesinin pozitif olduğunu (%69,77) tespit etmiştir. Bulgular Yıldız (2009)'ın bulguları ile uyuşmaktadır.

İşletmelerin kullandığı rasyonları oluşturan hammaddelerde tek tek aflatoksin analizi yapılmış, ölçülen AFB₁, AFB₂, AFG₁, AFG₂ değerleri ile günlük yem tüketimleri çarpılarak ve elde edilen değerler toplanarak günlük total aflatoksin alımı hesaplanmıştır. İşletmelerden alınan yem örneklerdeki total aflatoksin miktarı hayvan başına en düşük 0,197 µg/gün (İşletme no: 11) , en yüksek 47,4946 µg/gün (İşletme no: 2), mısır silajı için en düşük 0,025 µg/gün (İşletme no: 9), en yüksek 0,228 µg/gün (İşletme no:13), saman için en düşük 0,042 µg/gün (İşletme no: 9) , en yüksek 1,634 µg/gün (İşletme no: 8), konsantre yemde en düşük 0,037 µg/gün (İşletme no: 12) , en yüksek 8,8172 µg /gün (İşletme no: 2) , pancar posasında en düşük 0,077 µg/gün (İşletme no: 3) , en yüksek 1,739 µg/gün (İşletme no: 13), kuru kaba yem olarak kurutulmuş yonca, yulaf ve çayır otu kullanmış en düşük 0,071 µg/gün (İşletme no: 17) , en yüksek 0,579 µg/gün (İşletme no: 12) olarak tespit edildi.

İşletmelerin kullandığı rasyonları oluşturan hammaddelerde tek tek aflatoksin analizi yapılmış, ölçülen AFB₁ değerleri ile günlük yem tüketimleri çarpılarak ve elde edilen değerler toplanarak günlük total AFB₁ alımı hesaplanmıştır. Yem örneklerdeki total AFB₁ miktarı hayvan başına en düşük 0,108 µg/gün (İşletme no: 11) , en yüksek 22,6921 µg/gün (İşletme no: 2), mısır silajı için en düşük 0,084 µg/gün (İşletme no: 9) , en yüksek 1,10 µg/gün (İşletme no:13), saman için en düşük 0,2376 µg/gün (İşletme no: 1) , en yüksek 1,143 µg/gün (İşletme no: 16), konsantre yemde en düşük 0,153 µg/gün (İşletme no: 5) , en yüksek 20,7955 µg/gün (İşletme no: 2) , pancar posasında en düşük 0,154 µg/gün (İşletme no: 3) , en yüksek 0,426 µg/gün (İşletme no: 13), kuru kaba yem olarak kurutulmuş yonca, yulaf ve çayır otu kullanmış en düşük 0,078 µg/gün (İşletme no: 17) , en yüksek 0,8874 µg/gün mikrogram (İşletme no: 2) olarak tespit edildi.

İşletmeden alınan 20 süt numunelerinin 13 tanesinde (%65) AFM₁ tespit edilmiştir ve bu değer Türk Gıda Kodeksi Bulaşanlar Yönetmeliğinin aflatoksin limiti litrede 0,050 mikrogram seviyesini aşmadığı belirlenmiştir. Yine Burdur yöresinde bulunan 10 adet toplu süt sağım ve depolama merkezlerinin süt numunelerinde 10 tanesinde (%100) AFM₁ tespit edilmiştir ve yasal limitleri

(0,050 µg/l) geçmediği belirlenmiştir (Anonim, 2009). Akdemir ve Altıntaş (2004), Ankara ilinde yaptıkları bir çalışmada 48 adet süt numunesini AFM₁ yönünden incelenmişlerdir. Numunelerin %70,83'ünün AFM₁ içerdiği ve %33,3'ünde düzeylerin Türkiye için yasal limit değerinin üzerinde olduğu hesaplanmıştır. Yine aynı çalışmada Burdur ilinden alınan 10 numunenin tamamında (%100) AFM₁ tespit edilmiş ve yörenin riskli olduğu ifade edilmiştir. Hazer (2011), yılında Aydın ve Denizli illerinden toplanan 81 süt örneği incelenmiş ve 20 örneğin (%24,69) yasal sınırların üzerinde AFM₁ içerdiği tespit edilmiştir. Özsunar (2005), yılında bir işletmede tesadüfî örnekleme ile seçtikleri 45 inekten Mart ayı ve Haziran ayı dönemlerinde 135 adet süt örneğini analiz etmiş. Analiz edilen çiğ süt örneklerinden 116'sında (%85,93) AFM₁ tespit edilmiştir. Araştırmamızın işletmelerden alınan sonuçları Akdemir ve Altıntaş (2004)'ün Türkiye geneli verileriyle uyumlu, Akdemir ve Altıntaş (2004)'ün Burdur ilindeki verileri ve Özsunar (2005)'ün sonuçları ile uyumsuz görünmektedir.

Türkoğlu (2018), yılında Burdur ilinde yapmış olduğu çalışmada 35 süt işletmelerinden çiğ süt örnekleri almış AFM₁ yönünden analizleri gerçekleştirmiş ve tüm numunelerde (%100) AFM₁ tespit edilmiştir. Araştırmamızın işletmelerden alınan sonuçlar Türkoğlu (2018) ile uyumsuz fakat toplu süt sağım ve depolama merkezlerinin verileri ile benzer olduğu görülmektedir.

Çeçen (2009), yılında entansif ve ekstansif besi ile beslenen hayvanların sütlerindeki AFM₁ miktarının karşılaştırmak gayesiyle yapılan bir çalışmada, ekstansif beslenen hayvanlardan 31 adet ve entansif besi ile karma yemle beslenen hayvanlardan 30 adet süt numunesi alınarak kıyaslama yapılmıştır. Ekstansif beslenen hayvanlardan alınan süt numunelerinin sadece 1 (%3,22) tanesinde AFM₁ tespit edilmiştir, entansif besideki hayvanlardan alınan süt numunelerinin 23'ünde (%76,66) farklı düzeylerde AFM₁ tespit edilmiştir. İncelediğimiz tüm işletmeler entansif hayvancılık yaptığı için çalışmamızda elde edilen sonuçlar Çeçen (2009)'ün sonuçları ile uyumludur.

İşletmelerden alınan süt örneklerdeki AFM₁ miktarı en düşük 0,0164 ng/l (İşletme no: 19) , en yüksek 0,1772 ng/l (İşletme no: 20) olarak tespit edilmiştir.

Sütlerde ölçülen aflatoksin M₁ değerleriyle günlük süt verimleri çarpılarak total aflatoksin M₁ atılımı bulunmuştur. Süt örneklerindeki total aflatoksin M₁ miktarı en düşük 0,286 ng/gün (İşletme no: 13), en yüksek 3,7212 ng/gün (İşletme no: 20) olarak tespit edilmiştir. Toplu süt sağım ve depolama merkezlerinden alınan süt örneklerinde AFM₁ miktarı en düşük 0,0168 ng/l (Akyaka) , en yüksek 0,1562 ng/l (Kağılcık) olarak belirlenmiştir.

İşletmeler toksin bağlayıcı preparatları kendileri temin ettiklerini ve bu amaçla kullandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca yetiştiricilerin aldıkları konsantre yemin içerisinde kullanılan farklı amaçlı yem katkı maddelerinin formülasyonunda da toksin bağlayıcı bulunabilmektedir. Bu durum neticesinde yemle aflatoksin alımı yüksek olduğu halde süte geçişin az olarak gerçekleştiği işletmelerde doğrudan ve dolaylı olarak toksin bağlayıcı kullanıldığı düşünülmektedir.

Akkaya (2011), yılında toksin bağlayıcıların etkisi üzerine yapmış olduğu çalışmada dışarıdan AFB₁ uygulaması ile sütteki AFM₁ atılımını yükseltmiştir. Sütteki AFM₁ miktarı 10 g/gün/hayvan toksin bağlayıcı uygulaması ile %36,3 oranında azalırken, 20 g/gün/hayvan toksin bağlayıcı uygulaması ile de %46,2 oranında azalmıştır.

Yemde tespit edilen AFB₁ seviyeleri ile sütte tespit edilen AFM₁ seviyesi arasındaki farklılıklara önemli bir etki yapması bakımından maskeli mikotoksin kavramının da göz önünde bulundurulmalıdır. Polar substanslara bağlanarak kabul edilen analiz yöntemlerinde tespit edilemeyen mikotoksinler hayvanın gastrointestinal sistemden açığa çıkabilmekte ve ancak hidrolize olduklarında tespit edilebilmektedir (Berthiller ve ark. 2013). Bu durum yemde tespit edilen düşük AFB₁ düzeylerine rağmen sütte yüksek oranda AFM₁ görülmesine ve farklı oranlarda geçiş değerleri elde edilmesine neden olabilmektedir.

Yemde bulunan total AFB₁' in AFM₁'e en düşük %0,013, en yüksek %0,7 oranlarında geçtiği tespit edilmiştir. Süt hayvanlarının yemle aldıkları aflatoksinlerin hayvanların sütüne geçtiği ve sütte AFM₁ bulunduğu anlaşılmıştır. Sumantri ve ark.

(2012), yılında yapmış oldukları çalışmada AFB₁'in AFM₁'e geçiş oranını %0,1 olarak tespit etmişlerdir. Polat (2013), yılında yapmış olduğu çalışmada aflatoksin B₁'in süte aflatoksin M₁ olarak taşınma oranı %2,66 olarak bulmuştur. Çalışmamızda elde edilen sonuçlar Sumantri ve ark.(2012)'lerinin sonuçları ile uyumludur, Polat(2013)In sonuçları ile uyumsuz görülmektedir.

Mevcut çalışmada yem numunelerinde %58,33 oranında aflatoksin tespiti, numunenin alınış tarihlerindeki yemin muhafaza süresinin en yüksek seviyede olduğu ve mantar üremesinin elverişli olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. İşletmelerin mikotoksin konusundaki bilgi yetersizliği de kontaminasyonu tetiklemektedir. Yemdeki kirliliği göz önünde bulundurduğumuzda sütte benzer netice çıkması (%65) şaşırtıcı değildir. Mikotoksin üreten küflerin üremesi için elverişli şartlardan biri de ürünün kuru madde oranıdır. Rasyonda kullanılan kuru kaba yemlerdeki aflatoksin oranları (Samanda %63,16) ise oldukça yüksektir. Aflatoksin için riskli rasyon kaynakları olan silaj (%77,78) da oran oldukça fazladır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Burdur ilinde faaliyet gösteren 20 süt ineği işletmesinde kullanılan rasyonlardaki aflatoksinin süte hangi yem hammaddesinden aktarıldığı, bu yemi tüketen hayvanların sütlerindeki AFM₁ seviyelerinin saptanması ve yem ile süt arasındaki aflatoksin geçişi ilişkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Yapılan analizlerde yem numunelerinin %68,23'ünde aflatoksine rastlanmıştır. Yemle alınan total AFB₁ miktarı hayvan başına en düşük 0,108 µg/gün, en yüksek 22,6921 µg/gün olarak tespit edilmiştir. İşletmeden alınan 20 süt numunelerinin 13 tanesinde (%65) AFM₁ tespit edilmiştir. Süt örneklerindeki AFM₁ miktarı en düşük 0,0164 ng/l, en yüksek 0,1772 ng/l olarak tespit edilmiştir. Yemde bulunan AFB₁'in AFM₁'e en düşük %0,013, en yüksek %0,7 oranlarında geçtiği tespit edilmiştir.

Süt hayvanlarının yemle aldıkları aflatoksinlerin hayvanların sütüne geçtiği ve sütte AFM₁ bulunduğu anlaşılmıştır. Yemle aflatoksin alımı yüksek olduğu halde süte geçişin az olarak gerçekleştiği işletmelerde toksin bağlayıcı kullanıldığı görülmüştür. Rasyonda bulunan AFB₁'in alınması ile artan sütteki AFM₁ miktarının azaltılmasında toksin bağlayıcının kullanılabilceğini göstermektedir.

Rasyonda kullanılacak olan yem maddelerinin işletmelerde depolanması sırasında ortamın nem miktarı, sıcaklığı ve havalandırma gibi faktörler dikkate alınmalıdır. Özellikle içeriğindeki su oranları yüksek riskli gruptaki yemlerin muhafazasına özel ihtimam gösterilmelidir.

Yemlerde oluşan mikotoksinlerin olumsuz etkileri hayvanlarda ekonomik kayıplara ve hayvan sağlığında kayıplara neden olduğu gibi insan sağlığı üzerine doğrudan zararlı etkilere yol açtığı konusunda üreticilere gerekli bilinçlendirme ilgili kurum ve kuruluşlara düşmektedir.

İnsanların yeterli beslenebilmeleri için çok önemli bir yere sahip olan süt ve süt ürünlerinin güvenilirliği açısından AFM₁ düzeyinin düzenli aralıklarla kontrol edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Agag B I (2004). Mycotoxins in food and feeds 1-aflatoxins. *Ass Univ. Bull. Environ. Res.*, **7**, 173-205.

Akdemir Ç, Altıntaş A (2004). Ankara'da işlenen sütlerde aflatoksin-M₁ varlığının ve düzeylerinin HPLC ile araştırılması. *Ankara Üniv. Vet. Fak. Derg.*, **51**, 175-179.

Akkaya M R (2011). *Süt Sığırlarında Aflatoksin B₁ İçeren Yemlerin Toksin Bağlayıcılar İle Kontrolü ve Aflatoksin M₁ Oluşumunun Saptanması*. Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı. Kahramanmaraş / Türkiye.

Aksoy U (1990). *Aflatoksin yayın bülteni*. Teknik Bülten: 2, İzmir: Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi, s: 2-7.

Aksu H H, Hepdeniz K (2016). Burdur'da Yıllık ve Aylık Ortalama Maksimum Hava Sıcaklığı Dağılımının Coğrafi Bilgi Sistemleri Yardımıyla Haritalanması ve Analizi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, **7(Ek Sayı 1)**, 202-214.

Amaya-Farfan J (1999). Aflatoxin B₁-induced hepatic steatosis: role of carbonyl compounds and active diols on steatogenesis. *Lancet*. **353**, 747-748.

Anonim (1975). Numunesi Alma Yönetmeliği. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. Olur, tarihi 14.02.1975, Olur No: 24.

Anonim (2005). Yemlerde İstenmeyen Maddeler Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2005/3). 25718 sayılı Resmi Gazete.

Anonim (2007). Intergovernmental Panel on Climate Change <https://www.wageningenacademic.com/doi/pdf/10.3920/WMJ2010.1246> (Erişim Tarihi: 23.04.2016).

Anonim (2009). Türk Gıda Kodeksi Gıda Maddelerindeki Bulaşanların Maksimum Limitleri Hakkında Tebliğ (TEBLİĞ NO: 2008/26). 27143 sayılı Resmi Gazete.

Anonim (2011). Mycotoxin Annual Report. Erişim: http://www.biomin.net/fileadmin/user_upload/Magazines/MTX_Survey/index.html. (Erişim Tarihi: 22.03.2016).

Anonim (2015). Mycotoxin Survey. <https://www.biomin.net/en/blog-posts/2015-biomin-mycotoxin-survey-out-now/>. (Erişim Tarihi: 23.03.2016).

Anonim (2016). Mycotoxin formation/fungal growth, Erişim: http://www.mycotoxins.info/myco_info/field_funggrwth.html. (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2016).

Anonim (2019). Burdur ili coğrafi bilgileri. <http://www.burdurkulturturizm.gov.tr/TR-155073/cografı-durumu.html>. (Erişim Tarihi: 23.04.2019).

Arda M, Minbay A, Aydın N, Akay Ö, İzgür M ve ark. (1997). Mikotoksikozisler. *Özel Mikrobiyoloji; Epidemiyoloji, Bakteriyel ve Mikotik Enfeksiyonlar*, Er 4. Baskı, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, s: 345-357.

Aydın N (2007). Hayvan sağlığında mikotoksinler ve mikotoksikozis. *İnfeksiyon Dergisi*, **21**, 037-046.

Basmacıoğlu H, Ergül M (2003). Yemlerde bulunan toksinler ve kontrol yolkarı. *Hayvansal Üretim*, **44**, 9-17.

Berthiller F, Crews C, Dall'Asta C, De Saeger S, Haesaert G, Karlovsky P, Oswald I P, Seefelder W, Speijers G, Stroka J, (2013). Masked mycotoxins, *Mol. Nutr. Food Res.* **57**, 165–186.

Busby W F Jr, Wogan G N (1984). Aflatoxins. In: Edwards F, ed. Chemical Carcinogens. York, Maple Press Co, 945-1136

Çeçen A (2009). *Ahırda ve Merada Beslenen Hayvanların Sütlerinde Aflatoksin M1 Oluşumunun Karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gıda Mühendisliği Bölümü, Van / Türkiye.

D'Mello J P F, Macdonald A M C (1997). Mycotoxins. *Anim. Feed. Sci. Technol.*, **69**, 155-166.

Dashti B, Al-Hamli S, Alomirah H, Al-Zenki S, Abbas A B, Sawaya W, (2009). Levels of aflatoxin M1 in milk, cheese consumed in Kuwait and occurrence of total aflatoxin in local and imported animal feed. *Food Control*. **20**, 686-690.

Demirer MA, Akkılıç M, Özalp E, Kaymaz Ş, Dinçer B, İnan T, (1979) Piyasada satılmakta olan bazı karma yemlerde ve ham maddelerinde Aflatoksin B1 araştırmaları. *Ankara Univ. Vet. Fak. Dergisi*. **26(1-2)**. 169-184.

Eldin A A K, Motawi T M K, Sadik N A H, (2008). Effect of some natural antioxidants on aflatoxin B1-induced hepatic toxicity. *EXCLI Journal*. **7**, 119-131.

Eltem R (2007). *Mikotoksinler*, Ege Üniversitesi Müh. Fak. Biyomühendislik Bölümü, Ders Notları, İzmir / Türkiye. http://www.hemakim.com/files/sunumlar/HOzer_Mikotoksinler_izmir_28052008.ppt (Erişim Tarihi: 23.05.2015).

Ferlay J, Shin H R, Bray F, Forman D, Mathers C, Parkin D M (2010). Estimates of worldwide burden of cancer in 2008. *Int. J. Cancer*: **127**, 2893–2917.

Fink-Gremmels J (2008a). The role of mycotoxins in the health and performance of dairy cows. *Vet J.*, **176**, 84-92.

Fink-Gremmels J (2008b). Mycotoxins in cattle feeds and carry-over to dairy milk: A Review. *Food Addit. Contam. A.*, **25 (2)**, 172-180.

Guthrie L D (1979). Effects of aflatoxin in corn on production and reproduction in dairy cattle. *J. Dairy Sci.*, **62**, 134.

Hazer A (2011). *Aydın ve Denizli İllerinden Elde Edilmiş Olan Sütlerde Aflatoksin M1 (AFMI) Prevalansı ve Miktarının Aranması*. Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Besin Hijyeni Anabilim Dalı, Aydın / Türkiye.

Hendrickse R G. (1997): Of sick turkeys, kwashiorkor, malaria, perinatal mortality, heroin addicts and food poisoning: research on the influence of aflatoxins on child health in the tropics. *Ann. Trop. Med. Parasitol.*, **91 (7)**, 787-93.

Henry S H, Whitaker T, Rabbani I, Bowers J, Park D ve ark. (2001). Aflatoxin M1. In: Safety evaluation of certain mycotoxins in food; *WHO Food Additives Series 47; FAO Food and Nutrition Paper 74*, WHO: Geneva, p.1-102.

Hussein, H S, Bresel, J M , (2001). Toxicity, metabolism, and impact of mycotoxin on humans and animals. *Toxicology*. **167**, 101-134. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11567776>. (Erişim Tarihi: 23.04.2016).

J P F D'Mello, A M C Macdonald, (1997). Mycotoxins, *Anim. Feed. Sci. Technol.*, **69**, 155-166.

Karakaya M, Atasever M (2010). Mısır silajında aflatoxin B1 varlığının ve süte geçme durumunun araştırılması. *Kafkas Univ Vet Fak Der.*, **16**, 123-127.

Kaya S (1989). Yem ve besinlerdeki mikotoksinler: İnsan ve hayvan sağlığı için önemleri, *Ankara Univ. Vet. Fak. Derg.*, **31**, 226-253.

Kensler T W, Roebuck B D, Wogan G N, Groopman J D (2011). Aflatoxin: A 50-Year odyssey of mechanistic and translational toxicology. *Toxicol Sci.*, **120(1)**, p: 28–48. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3043084/?tool=pmcentrez>. (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

Keser O, Kutay H C (2008). Mikotoksinlerin önlenmesinde kullanılan bazı yöntemler I. fiziksel yöntemler. *İstanbul Üniv. Vet. Fak. Derg.*, **34 (2)**, 63-70.

Kielstein P (1993). *Pilze als Krankheitserreger bei Mensch und Tier*. In: Allgemeine Mikologie, Weber (Eds), H. Gustav Fischer Verlag Jena-Stuttgart. p: 467-505.

Kiessling K H, Pettersson H, Sandholm K, Olsen M. (1984). metabolism of aflatoxin, ochratoxin, zearalenone, and three trichothecenes by intact rumen fluid, rumen protozoa, and rumen bacteria. *Appl. Environ. Mikrob.*, **47**, 1070–1073.

Knogge W (1996). Fungal infection of plants. *The Plant Cell*. **8**, 1711-1722,

Krishnamachari K A, Bhat R V, Nagarajan V, Tilak T B (1975). Hepatitis due to aflatoxicosis. An outbreak in Western India. *Lancet*. **10;1 (7915)**, 1061-1063. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/48730>. (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

Kuilman M E, Maas R F, Fink-Gremmels J (2001). Cytochrome P450-mediated metabolism and cytotoxicity of aflatoxin B(1) in bovine hepatocytes. *Toxicol. In Vitro*. **4**, 321-327.

Liu Y, Wu F (2010). Global burden of aflatoxin-induced hepatocellular carcinoma: a risk assessment. *environ health perspect.*, **118(6)**, 818-824. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2898859>. (Erişim Tarihi: 23.05.2016).

McConnell I R, Garner R C (1994). *DNA Adducts of Aflatoxins, sterigmatocystin and other mycotoxins*. In: Hemminki K, Dipple A, Shuker DEG, Kadlubar FF, Segerbäck D, Bartsch H, (Eds.), *DNA Adducts: Identification and Biological Significance*. Lyon: IARC Scientific Publications No.125, p: 49-55.

Oruç H H (2005). Mikotoksinler ve tanı yöntemleri. *Uludag Univ. J. Fac. Vet. Med.*, **24 (1-4)**, 105-110.

Oruç H H, Sonal S (2001). Determination of aflatoxin m1 levels in cheese and milk consumed in Bursa, Turkey. *Vet. Hum. Toxicol.*, **43(5)**, 292-293.

Özer H (2008). Mikotoksinler, yasal düzenlemeler, tanı yöntemleri, dünyadaki çaişmalar, günümüzde ve gelecekte mikotoksin analizleri semineri.

Özögüt D (2009). Organik Kimya Lab. Notları; Kromatografi ile Ayırma. Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Kimya Bölümü, <http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=4&cad=rja&ved=0CDMQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.ogu.edu.tr%2Fimages%2Fbirimduyuru%2F20091223153619.doc> (Erişim Tarihi: 23.05.2015).

Özsunar A (2005). *Trakya Bölgesi'nde üretilen inek sütlerinde aflatoksin M1 varlığı*. Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Tekirdağ / Türkiye.

Parhizkar A, Mirhadi S A, Allameh A (2002). Effects of aflatoxin B1 on liver nuclear DNA biosynthesis ingrowing and day-old chickens. *Arch. Razi. Ins.*, **53**, 57-65.

Patterson, D S P, Anderson, P H (1982). Recent aflatoxin feeding experiments in cattle. *Vet. Rec.*, **110**, 60-61.

Pitt J I (2000). Toxigenic fungi and mycotoxins. *British Medical Bulletin*. **56**, 184-192.

Polat F (2013). *Hatay İli Süt İneği İşletmelerinde Kullanılan Yemlerin Aflatoksin Düzeylerinin Belirlenmesi Ve Bu Yemlerin Kan Parametreleri İle Sütteki Aflatoksin Düzeyleri Üzerine Etkisi.* Doktora tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hayvan Besleme Ve Beslenme Hastalıkları Anabilim Dalı. Hatay / Türkiye.

Robens J F, Richard J L (1992). Aflatoxins in animal and human health. *Rev. Environ. Contam. T.* **127**, 69-94.

Starkl V, Zwielehner J, Rodrigues I (2013). Mycotoxins in dairy – an underestimated problem. <https://www.allaboutfeed.net/Feed-Additives/Articles/2013/10/Mycotoxins-in-dairy--an-underestimated-problem-1377414W/> (Erişim Tarihi: 23.04.2016).

Stubblefield, R D, Pier, A C, Richard, J L, Shotwell, O L, (1983). Fate of aflatoxins in tissues, fluids, and excrements from cows dosed orally with Aflatoxin B1. *Am. J. Vet. Res.*, **44 (9)**, 1750-1752.

Sumantri I, Murti T W, Poel A F B, Boehm J, Agus A (2012). Carry-over of aflatoxin b1-feed into aflatoxin M1-milk in dairy cows treated with natural sources of aflatoxin and bentonite. *J. Indonesian Trop. Anim. Agric.* **37(4)**, 271-277

Şahindokuyucu F, Mor F, Oğuz M. N, Oğuz F. K, (2010). Burdur İl'inde Toplanan Silajlarda Mikotoksin Varlığının ve Düzeylerinin Araştırılması, *Uludag Univ. J. Fac. Vet. Med.*, **29**, 49-54

Şanlı Y (2002). *Veteriner Klinik Toksikoloji.* Ankara: Medipres Yayınları. s: 487-547.

Şener S, Yıldırım M (2000). *Veteriner Toksikoloji.* İstanbul: Teknik Yayıncılık Akademik Eserler Serisi, s: 239-273.

Tiryaki O, Seçer E, Temur C. (2011). Yemlerde mikotoksin oluşumu, toksisiteleri ve mikotoksin kalıntı analizleri, *Anadolu J. of AARI*, **21**, 44 - 58.

Tunail N (2000). *Funguslar ve Mikotoksinler.* Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Gıda Mühendisliği Bölümü Yayını, s: 2-32.

Tüik (2015). Türkiye İstatistik Kurumu, Hayvansal Üretim İstatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim tarihi: 17.04.2019).

Türkoğlu Ç (2018). *Çiğ, Pastörize Ve Uht Sütlerde Aflatoksin M1 İle Okratoksin A Varlığının Araştırılması.* Yüksek lisans tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hayvansal Ürünler Hijyen Ve Teknolojisi Anabilim Dalı. Burdur / Türkiye.

Van Egmond Hp (1989). *Aflatoxin M1: Occurrence, Toxicity, Regulation.* In: Van Egmond Hp.(Eds.), *Mycotoxins In Dairy Products.* London, Elsevier, p:11-49.

Veldman A, Meijs Jac, Borggreve Gj, Heeres-Van Tol Jj (1992). Carry-over of aflatoxin from cows' food to milk. *Animal Production*. **55**, 163–168.

Weidenbörner M (2001). *Encyclopedia of food mycotoxins*. Germany. Retrieved from <http://books.google.com.tr/books?id=T9-g289BCeYC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false> (Erişim Tarihi: 12.04.2016).

Wild C P, Gong Y Y (2010). Mycotoxins and human disease: a largely ignored global health issue. *Carcinogenesis*, **31(1)**, 71–82. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2802673> (Erişim Tarihi: 23.04.2016).

Wu F, Bhatnagar D, Bui-Klmkel T, Carbone I, Hellmich R, Munkvold G, Paul P, Payne G, Takle E (2011). Climate change impacts on mycotoxin risks in US maize. *World Mycotoxin J.*, **4 (1)**, 79-93.

Yıldız G (2009). Türkiye’de 2001-2004 yıllarında hayvancılık işletmelerinde kullanılan kaba yemlerde Aflatoksin, Zearalenon ve Okratoksin A kirliliği. *Lalahan Hay. Araşt. Enst. Derg.*, **49**, 113-124.

Yunus A W, Razzazi-Fazeli E, Bohm J (2011). Aflatoxin B1 in affecting broiler’s performance, immunity, and gastrointestinal tract: a review of history and contemporary issues. *Toxins*. **3**, 566-590.

Zain M E (2011). Impact of mycotoxins on humans and animals. *J. of Saudi Chem. Soc.* **15**, 129–144.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Cem ÇETİN
Doğum Yeri ve Yılı : Şarkıkaraağaç- 1987
Medeni Hali : Evli
Yabancı Dili : İngilizce
Uyruğu : T.C
Telefon No : 0 555 412 9668
Elektronik Posta : cem.cetin@tarimorman.gov.tr
İletişim Adresi : Yazır Mah. Menekşe Sk Mehir
Sit. 1A B1 No 6 Selçuklu/
KONYA

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl):

Lisans: Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi / 2013

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl (Mesleki Deneyim):

1. SDÜ Şarkıkaraağaç MYO Laborant Veteriner Sağlık Bölümü
Üct. Öğr. Üyeliği– 2013/2014
2. Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı Hayvan ve Hayvansal
Ürünler Sınır Kontrol Daire Başkanlığı. (2014 Başlangıç)
3. Tarım Orman Bakanlığı, Konya İl Müdürlüğü (2016 Başlangıç)

